

שרשרת הדורות

חקר תולדות המשפחה היהודית

תוכן העניינים

1	מעטה של העורכת, ד"ר רוז לרר כהן
2	משולחנה של גרי רגב, יושבת ראש, העמותה הישראלית לחקר שורשי משפחה
3	מעקב אחרי מקורם, של שמות פרטיים: עלקלי (או עלקלא) ד"ר יונה סכלקנס
9	הבונד בויטבסק, אסתר רכטסשאפנר
19	חיפוש שורשים בצוואה עתיקה והציפייה לבוא המשיח ותחיית המתים, עו"ד שמואל שמיר
22	כיצד גיליתי את בית הכנסת של קוריה בספרד? יעקב קורי
24	העברת מסורות בחסידות קרלין סטולין, אברהם אביש שור
	שאל את המומחה
26	מחקר משפחתי בחבל ארץ ושמו: בוקובינה, ד"ר לאה הבר גדליה
	המדור לחיפוש קרובים
28	חיפוש קרובים בארץ
	חדשות מארכיונים, מוזיאונים וספריות בישראל
29	ספרייה רוסית בירושלים, הריאט קאסו
30	כתבי עת גניאולוגים זרים
	סקירת ספרים
33	סקירת הספר "אליוואל" מאת אדם ימיי, שאול איסרוף

העמותה הישראלית לחקר שורשי המשפחה

ת"ד 4270 ירושלים 91041

E-mail: igs@isragen.org.il Web: www.isragen.org.il

העמותה הישראלית לחקר שורשי המשפחה היא עמותה ללא כוונת רווח, שנוסדה ב-1983, מספר רישום 58-010-240-8

גרי רגב – יו"ר IGSpresident@gmail.com, סוזן אדל – מזכירת העמותה susan@deldent.com, חנה פורמן –
גזבר העמותה ehfurman@netvision.net.il, ד"ר רוז לרר כהן – עורכת ראשית של כתב העת "שרשרת הדורות"
rosef@post.tau.ac.il, רוז פלדמן – מנהלת האתר של החברה הגנאלוגית הישראלית rose.sharsheret@gmail.com

סניפים:

סניף הנגב: נפגשים בכל יום שני הראשון בחודש, הרצאה בשעה 20:00 בבית הכנסת "מגן אברהם", רח' עדעד
פינת מרגנית, עומר

סניף חיפה והצפון: נפגשים בכל יום שני השלישי בחודש, התכנסות בשעה 18:30 הרצאה בשעה 19:15 בבית הורים "פסגת
אחווה", רח' סיני 6 אחווה, חיפה. תחבורה: כל הקווים לאחווה
חנה שטיינבלט Hannast19@hotmail.co.il

סניף ירושלים: נפגשים בכל יום רביעי השלישי בחודש, התכנסות בשעה 18:00, הרצאה בשעה 19:30, בבית פרנקפורטר, דרך בית
לחם 80, שכונת בקעה, אוטובוס 7, 74 עד לתחנה הקרובה לרחוב יהודה
שלום ברנשטיין – יו"ר syгаа@netvision.net.il, ברברה סיגל – מרכזת קבוצת דוברי אנגלית
bsiegel@netvision.net.il

סניף פתח תקוה (דוברי אנגלית): נפגשים בימי רביעי – לבדוק את לוח העמותה או להתקשר ליו"ר סוזן אדל
susan@deldent.com

סניף קריית טבעון "שורשים כגליל": נפגשים בכל יום ראשון האחרון בחודש, התכנסות בשעה 19:00

הרצאה בשעה 20:00 במרכז ההנצחה, רחוב המגדל, קריית טבעון

שאול הולנדר – יו"ר shorashim.bagalil@gmail.com, יעל הולנדר – מזכירה, שולמית עציון – גזברית

סניף רחובות (דוברי אנגלית): למידע – לינדה גפן bernieg@zahav.net.il

סניף רעננה (דוברי אנגלית): נפגשים בכל יום רביעי השני בחודש, בשעה 19:30, בבית פישר, קלאוזנר 5, רעננה.

יו"ר – איגריד רוקברגר ingridr@013.net

סניף רעננה (דוברי עברית): נפגשים בכל יום חמישי השלישי בחודש, בשעה 18:30, ספריית "השחר", חזון אי"ש 9, רעננה.

יו"ר – אמנון עצמון ammonatzmon@013.net

סניף תל-אביב (דוברי אנגלית): נפגשים בכל יום ראשון האחרון בחודש, בשעה 19:30 בחורף ובשעה 20:00 ביתר ימות השנה,

בבית שלום, רח' שיר 2, תל-אביב

סניף תל-אביב (דוברי עברית): נפגשים בכל יום ראשון השני בחודש, התכנסות בשעה 18:00 הרצאה בשעה 19:00 בבית התנ"ך,

שד' רוטשילד 16, תל-אביב

בילי שטיין – יו"ר billie.stein@gmail.com, אייל הולנדר – מזכיר, ישראל ויזן – גזבר

ועדת הביקורת

אברהם צפדיה, אבי קוטון

קבוצות דיון מיוחדות

גרמניה ואוסטריה – אסתר רמון ramon@actcom.co.il, הונגריה – מנשה דוידוביץ mnashe@zoot.tau.ac.il, לטביה

– ד"ר מרתה לב-ציון martha@bgu.ac.il, ליטא – ד"ר רוז לרר כהן rose.sharsheret@gmail.com, ספרדים באגן הים

התיכון – מטילדה טג'ר macsta@bezeqint.net

כתב העת "שרשרת הדורות"

מייסדת ועורכת ראשונה: אסתר רמון עורכת: ד"ר רוז לרר כהן חברי המערכת: מרים הריגמן, ד"ר ישראל זק,

אורי ניסל, ד"ר מרתה לב-ציון, הרב הנק סקירבל, סידיני קורקוס,

ד"ר חגית מטרס

הגשת חומר לפרסום ב"שרשרת הדורות": אנו מקבלים בברכה מאמרים הדנים בכל ההיבטים של הגנאלוגיה היהודית וכמו כן
גראפי (צילומים, איורים, מפות, תעודות וכו'). המחבר מתבקש להוסיף מידע ביוגרפי קצר (עד מאה מילים) וכן את כתובתו
האלקטרונית אם יש. החומר הגראפי יוגש כמסמך נלווה בפורמט Word לדואר האלקטרוני של החברה
rose.sharsheret@gmail.com, או igs@isragen.org.il לעורכת, או בדואר רגיל לכתובת של החברה ת"ד 4270
ירושלים 91041. המערכת שומרת לעצמה את הזכות לתרגם מאמרים מעברית לאנגלית ומאנגלית לעברית ולערך אותם לפי
הצורך. המערכת אינה אחראית לטעויות במאמרים המתפרסמים.

דמי חבר לשנה: 220 ש"ח. התשלומים בצ'ק לפקודת החברה הגנאלוגית הישראלית, ת"ד 4270 ירושלים 91041. החברות כוללת
השתתפות בכל ההרצאות בכל אחד מן הסניפים, השתתפות במפגשי קבוצות הדיון המיוחדות, וכן קבלת כתב העת שרשרת הדורות
והשאלת ספרים.

שאלות: נא לשלוח מעטפה ממוענת ומבוילת לתשובה.

מעטה של העורכת

ד"ר רוז לרר כהן

עורכת

לפני כעשרים שנה, יצאתי למסע הפרטי שלי, בעקבות שורשי משפחתי, במטרה לבנות עץ יוחסין. מסע זה, היווה בפני אבן דרך במחקרים בהם ביצעתי במשך השנים אשר נבעו מגישתי הרב תחומית למקצוע הגינאלוגיה.

חוברת זו של 'שרשרת הדורות' עולה בקנה אחד עם גישה זו ומעמידה את המחקר המשפחתי על הבסיס הרחב מנקודות המבט של היסטוריה, סוציולוגיה, אנתרופולוגיה, פסיכולוגיה, אונומסטיקה ומשפט.

המאמר "חיפוש המקור של שמות פרטיים: עלקלי" של יונה שלקנס מדגים את חשיבות השמות ואת המעקב אחרי מקורותיהם במחקר משפחתי. המאמר "הבונד בויטבסק" של אסתר רכטשפנר מפגיש את הקורה עם הבונד ולהשפעת ארגון זה על העיר ויטבסק. "חיפוש שורשים בצוואה עתיקה והציפייה לבוא המשיח ותחיית המתים" דן בחשיבות הצוואה כמקור מידע לחוקר גינאלוגיה.

המאמרים "כיצד גיליתי את ביה"כ בקוריה, ספרד", של גיק קורי, ו"העברת המסורת בקרב חסידי קרלין-סטולין" של אברהם אביש שור מדברים על העברת המסורת מדור לדור, כל מאמר בדרכו הוא.

במדורים הרגילים, "חדשות מישראל, ארכיונים וספריות" מציגה הריאט קסוב את הספריה הרוסית בירושלים; לאה הבר גדליה מספקת כלים למחקר משפחתי בבוקובינה; ושאול איסרוף סוקר את הספר "אליוואל" מאת אדם ימיי.

אני מקווה שדרך המדור "חיפוש אנשים - חיפוש אחרי קרובים בישראל" ימצא יואל לוי את קרובי משפחתו שיאפשרו לו המשך מחקרו.

תודתי העמוקה לוועד ההגוי עבור עזרתו ותמיכתו, ולאסתר צייפמן פריים עבור תרגום המאמרים.

אנא, שתפו אותנו בגילויים הגינאלוגיים שלכם, ובמתודולוגיות המעניינות והחידושים שגיליתם במחקרכם. נשמח לפרסם את המאמרים שלכם.

משולחנה של גרי רגב
יושבת ראש, העמותה הישראלית לחקר שורשי משפחה

לא מזמן חגגנו את חג הפסח. לרבים מאתנו היתה זו הזדמנות לא רק לחלוק את חווית החג עם בני משפחה וידידים, ולספר ביציאת מצרים, אלא גם לקשור קשרים חדשים ולהחשף למנהגים ומסורות שלא הכרנו. מפגשים משפחתיים אלה הם הזדמנות פז לגינאולוגים, שאין דומה לה בזמנים אחרים. היא מאפשרת לנו לשמוע מה מתרחש במשפחה המורחבת, לעדכן את בסיס הנתונים שלנו ולשתף אחרים בממצאים ובמחקר שלנו.

יש יותר ויותר דרכים לרשום את תולדות המשפחה שלנו ולשמור על קשר עם קרובים. מתוך מגוון אפשרויות גדול זה, יכול כל אחד למצוא את הדרך המתאימה לו ביותר. יש אנשים שעדיין מתבססים על טפסים ואילנות משפחה כתובים ביד. אחרים עברו לתוכנה זו או אחרת (חשוב לעשות גיבוי לעיתים תכופות) ששומרת את המידע במקום מרוכז, כך שהמידע יותר נגיש ותוספות ועדכונים מתבצעים ביתר קלות. יש גם כאלה שעובדים עם תוכנות מקוונות, המרחיבות את עושר האפשרויות שהן מציעות, כמו שיתוף אילן המשפחה עם אחרים, הסתייעות במנועי חיפוש באיתור מידע ממאגרי נתונים, שיתוף פעולה עם בני משפחה בבניית אילן המשפחה ועוד.

אוצר המילים מתחדש בקצב מסחרר – בלוג, וובינר, טוויטר, פייסבוק – דבר שעלול להרתיע את אלה מאתנו המתקשים להתמודד עם הטכנולוגיות החדשות. המעקב אחר השינויים האחרונים וההתפתחויות בתחום יכול להוות משרה מלאה בפני עצמו.

העמותה הישראלית לחקר שורשי משפחה מתכנתת להציג בפניכם חידושים ואפשרויות אלה ביום העיון השנתי שלנו שמתוכנן ל-29.11.11. מידע נוסף יתפרסם בעלון החודשי של העמותה.

חברי העמותה הישראלית לחקר שורשי המשפחה
שולחים תנחומים כינים לחברתינו גילדה קורצמן על
פטירת בעלה **בוב קורצמן**

* * *

תנחומינו הכינים לפרופסור ישראל זק, חברינו בעמותה
הישראלית לחקר שורשי המשפחה וחבר מערכת העיתון
"שרשרת הדורות" על פטירת אשתו

חנה זק לבית ליפשיץ

מעקב אחרי מקורם של שמות פרטיים: עלקלי (או עלקלא)

יונה סכלקנס

שמות שנראים כשמות כפולים. כך, למשל, גליקל מכנה את אביה יהודה לייב.

לעתים קרובות היו ליהודים שני שמות משפחה - אחד ביידיש ואחד בשפה המקומית לשם קשרים עם העולם החילוני. בהתאם לענף התעסוקה השתמשה משפחת הלויים ששמה היה גולדשמיד (המוזכרת במאמר זה) בשם שטטהאגן, האמיל, קאסיל וקראמיר. האחרון אינו ממש שם משפחה כי לא ידוע על אף בן ממשפחתו של משה קראמיר. יתרה מזו, גברים יכלו לרשת שם משפחה יהודי מאת החם. כך הדור השני בשושלת, משה גולדשמיד, היה מוכר גם בשם משה קאסיל, כי חמיו היה שייך לענף המשפחה בשם קאסיל. נשים גרמניות-יהודיות אימצו את שם המשפחה של בעליהן. כך שלאחר נישואיה, השם היהודי של גליקל היה האמיל. לעולם לא הצמידו שם משפחה יהודי לשם לא-יהודי לייצור שם מחובר - אנכרוניזם המופיע רבות בגינאלוגיות יהודיות.

גינאלוגים מתחילים, מתבלבלים תמיד בשל השמות הטקסיים הכפולים והמשולשים של גברים גרמנים-יהודים במאה ה-17. השם השני נוסף בד"כ בעת מחלה קשה. השם הנפוץ ביותר היה משה, כי בזמן תפילה נפתח ספר תנ"ך באופן אקראי והשם הראשון שהופיע נבחר (Kagenoff, 1977: 102). בדרך כלל השם השני מופיע לפני השם שניתן בעת הלידה אך לא תמיד. כך שהשם הטקסי של אביה של עלקלי היה יהודה יוסף. במקרה זה אנו יודעים ששמו היה יהודה, כי שם החיבה שלו היה לייב. בעת מחלה קשה שנייה ייתכן ויתווסף שם שלישי, כך שהשם הטקסי של סבא של בעלה של עלקלי היה ברוך דניאל שמואל. יש גינאלוגיות המפרשות את השם הטקסי כברוך בן דניאל בן שמואל ! Duckesz (1938) חשב שהשם הטקסי שניתן בעת הלידה היה ברוך ולא שמואל, ובלבל אותו עם קרוב המשפחה בנדיקט גולדשמיד (משה ברוך בן משה יהודה סגל) מקאסל. אנו יודעים עכשיו שהשם שניתן לו עם לידתו היה שמואל, כי במקורות לא-יהודים משנת 1618 בוויצנהאוזן, הססן, שמו הוא שמואל.

לעתים קרובות לא היה לנשים יהודיות שם עברי. במקרים כאלה נעשה שימוש בשמן היידי בעת טקסים דתיים. לכן, עד למאה ה-19, לנשים בשם אלקאלי נעדר שם טקסי שהיה שונה משם החיבה. היות ועלקלי הוא שם לא-יהודי במקור הוא היה בשימוש בגרמניה כשם אזרחי. הוא גם שם יהודי

רוב כתיבי העת הגנאלוגיים עוקבים אחר שמות משפחה. בעבר, אנשים ירשו לעתים קרובות את שמות הפרטיים, דבר שהצדיק גינאלוגיה גם של שמות אלה. מאמר זה מציג מעקב של תשעה דורות אחרי מקורו של שמה הפרטי של סבתי מצד אמי, עלקלי. שושלת זו מתחילה עם עלקלי, אחותה של רושמת זיכרונות מפורסמת, גליקל האמיל. טרם הצגת השושלת, רצוני לדון בשני נושאים שלעתים קרובות אינם מטופלים בגינאלוגיות יהודיות. ראשית אין אף גינאלוגיה שלמה ללא שמות יהודיים. שנית, כל גינאלוגיה שמקדימה את הרישום האזרחי של לידות, נישואין ופטירות, הינה שיחזור של העבר, פחות או יותר. כדי שגינאלוגים יעריכו את איכות השחזור, עליהם להציג את עדותם.

שמות יהודים ולא יהודים

בעבר חיו היהודים בשני עולמות - העולם היהודי והעולם הלא-יהודי. באירופה השתמשו יהודים רבים בשמות שונים בכל מסגרת של חייהם. יש גנאלוגיות המציינות שמות יהודים ולא-יהודים, אך לא תמיד ברור איזה מהם הוא השם היהודי. אפילו שניתן לזהות שמות יהודים קשה לשחזר את האיות העברי, במיוחד במקרים של שמות משפחה. יתרונו של יומן גינאלוגי בעברית הוא באפשרות של הצגת שמות יהודים בכתב עברי. כמוכן, קיימת בעיה הפוכה בגינאלוגיה כתובה בעברית. לכן, יופיעו שמות יהודים בסוגריים, באיות העברי מתחת לכתוב הלועזי, אך בטקסט העברי יופיעו שמות לא-יהודים בסוגריים באיות הלטיני המקורי.

בעבר, היו ליהודי אשכנז עד שלושה שמות פרטיים: שם חיבה ביידיש, שם טקסי בעברית, ושם אזרחי בניב המקומי. שם החיבה היה בשימוש בתקשורת עם יהודים אחרים; השם הטקסי היה בשימוש בטקסים דתיים ונכתב על מצבות, והשם האזרחי בקשר עם גורמים מחוץ לקהילה היהודית. שמות טקסיים נותרו עד היום אך שמות החיבה נעלמו. לכן, בארבעה הדורות האחרונים של שושלת זו אין יותר שמות חיבה, כי בתחילת המאה ה-19 הפסיקו יהודי הולנד לדבר יידיש. לפעמים היה השם האזרחי תרגום של השם הטקסי, אך לא תמיד. כך, למשל, ייתכן ואדם המופיע תחת השם 'לוי' ברישומים לא-יהודים יהיה ידוע בשם לייב בקרב יהודים, ובשם יהודה ביי"כ. לפעמים השמות הטקסיים ושמות החיבה משולבים כדי לייצור

נדיר למדי. Grunwald (1904) ספר 4515 מצבות בבית הקברות בקוניגשטראסה, אלטונה, מהן רק 14 עם השם עלקלי. נדירות השם מספק חלק מהעדויות לשחזור השושלת.

העדות

החל מהדור החמישי מבוססת השושלת על הרישום האזרחי של לידות, נישואין ופטירות. רישום זה החל בשנת 1811 בהולנד, וקובע באופן מפורש את הקשרים בין הורים וילדים. לפני שנת 1811 זיהוי ההורים הייתה קשה הרבה יותר. ייתכן ומוזכר שמו של הורה אחד במקורות, אך ללא שמו של ההורה השני הזיהוי פחות וודאי. כמובן, אם השם היהודי והלא-יהודי ידועים ושונים נהיה הזיהוי בטוח יותר. תשומת לב מיוחדת תינתן לעדות לפיה נקבעים ארבעה הדורות הראשונים בשושלת.

להלן, עותק מתוקן ומותאם של מאמר שהופיע בהולנדית (Schellekens, 2006a). תאריכי לידות, נישואין ופטירות מהמאה ה-19 הושגו מהרישום האזרחי, וניתן להשיג את כולם מהאתר www.genlias.nl. שמות יהודיים בשלושת הדורות האחרונים נלקחו מספר תפילה משפחתי, אלא אם נאמר אחרת. מידע נוסף הושג מרשימות בית משפט מהמאה ה-19 ומראיון עם סבתה של המחבר. לפני שנת 1811 נדרשו יהודי אמסטרדם לרשום את נישואיהם בעירייה. רישום הנישואין הראשונים מספק את הגיל ומקום הלידה של הכלות והחתנים (Verdooner and Snel, 1992). מקור מידע חשוב עבור אלה המחפשים אבות קודמים באמסטרדם הוא בסיס הנתונים של Moshe Mossel (2011) ששחזר את אוכלוסיית אמסטרדם האשכנזית ע"י שילוב המידע מרישום הנישואין עם מקורות יהודים כגון כתובות בבתי דין רבניים ורשימות הפטירות.

שושלת היוחסין

1. עלקלי בת יהודא יוסף, נולדה בהמבורג, הבת של בילה בת נתן מעלריך, נישאה ליוסף שטטהאגן, סוחר, בנו של משה גולדשמיט (משה בן ברוך דניאל שמואל הלוי; משה קראמיר) ובתו של מאיר וואליך (גיטלה בת מאיר). עלקלי היא אחותה של כותבת הזיכרונות גליקל האמיל. היא מופיעה רק פעם אחת כאשר היא וגליקל היו חולות בשנת 1656 (Hamel, 2006: 77). עלקלי לא נקראה ע"ש סבתה מצד אמה. שמה היה מטה (מֶטָה בת יעקב) והיא נפטרה בשנת 1656 בגיל 74 (Hamel 2006:77). יש להניח שעלקלי לא ירשה את שמה מסבתה הלא-מוכרת מצד אביה

כי השם מופיע במשפחת אמה (Hamel 2006:71). כנראה שמה הטקסי של עלקלי אבד, אך ניתן לשחזר אותו בעזרת ספר הזיכרונות מהעיר מץ, אשר מזכיר את אחותה גליקל בשנת 1724. שמו העברי של אביה, יוסף יהודה בן נתן, מופיע על גבי תמונה ישנה של מצבתו (Hüttenmeister 2009:213). שם אביה בידיש (ליב שטאדן) מופיע על מצבתה של אשתו. כנראה מקורו היה בעיר סטאדה הקרובה, ושם אמה ידוע מהזיכרונות. לא מצאתי מקורות לא-יהודים שמזכירים את עלקלי או את הוריה. לכן לא ידועים שמותיהם הלא-יהודים, אולם ניתן לשחזר את שם הנעורים של אמה. שם דודה, Marx Nathan Schellekens, מופיע ברשימה של תושבים יהודים בעיר המבורג משנת 1638 (Schellekens, 2006b). בשנת 1638 הוא, אשתו וילד אחד נפטרו במגפה (Hamel 2006:66-67). אם השם הלא-יהודי של אמה זהה לשמה היהודי, אנו מקבלים את השם בלה נתן.

שמותיהם של בעלה וחמיה של עלקלי מופיעים במקורות יהודים ולא-יהודים. גליקל מכנה את גיסה יוסף סגל. הרשימות של הקהילה היהודית בהמבורג מכנות אותו בשם יוסף שטטהאגן. גליקל מזכירה את השם היהודי שטטהאגן פעם אחת, כאשר היא מדווחת על ביקור אצל אחיו של יוסף אברהם משטטהאגן. פעם אחת, בשנת 1635, גליקל מזכירה את אביו של יוסף, משה גולדשמיד, שהיה דוד בעלה, כאשר הוא מופיע במקורות לא-יהודים בשטטהאגן. הוא מוזכר לאחר מכן בשנת 1637 יחד עם אחיו, יוסט גולדשמיד. מסמך משנת 1644 מזכיר את משה גולדשמיד משטטהאגן בתור החתן של מאיר מהעיר מינדן. שם המשפחה של חמיו מופיע במסמך שמזכיר את משה גולדשמיד עם גיסו, אלקסנדר וואליך, בנו של מאיר (Linnemier, 2002:115-117). השמות הטקסיים, משה גולדשמיד ורעייתו (משה בן ברוך דניאל שמואל הלוי משטטהאגן ואשתו גיטלה בת מאיר) ידועים מספר הזיכרונות של פולדה (Kaufmann 1896: 39).

בין השנים 1675-1679 ובין השנים 1682-1700 מוזכר יוסף, בעלה של עלקלי, באופן תדיר בשם יובסט גולדשמיד בתוך רשימות האורחים מהמבורג ביריד לייפציג (Freudenthal 1928:125). בשנת 1687 יוסף שטטהאגן ורעייתו, עלקלי, התחייבו כל אחד לתרום כסף מדי שנה

Tombstone of Moses Goldtsmidt in Muiderberg (photo: Jim Bennett, Haifa)

את העובדה שלביתו היה שם הנדיר - עלקלי - (ראה מטה) הזיהוי כמעט וודאי. השם העברי משה, שם אשתו ושמות הורי אשתו מופיעים על מצבותיהם במיודרברג. רשימות הקבורה באמסטרדם מזכירות את שמו ביידיש. על מצבתו מופיע שם המשפחה היהודי - שטטהאגן. כמובן, ניתן לשאול כיצד אנו יודעים שכל השמות האלה מתייחסים לאותו אדם? מקור אחד שמזכיר את שניהם הוא צוואתו בעברית וביידיש (Turniansky 1988). מצאתי רק אדם אחד בהמבורג בשם חובסט גולדשמיד במקורות גרמניים, והן את יוסף שטטהאגן, הלוי במקורות יהודיים. יתרה מזו, ליוסף זה בהמבורג היה בן, משה, שהתחתן עם אישה בשם עלקלי. בשל כך זה סביר מאד שמשה הנ"ל היה בנם של עלקלי ויוסף שטטהאגן.

אחרי שהתיישב באמסטרדם, נשאר משה חבר בקהילה היהודית בהמבורג. בפנקס הקהילה הוא מכונה משה בן יוסף שטטהאגן בשנים 1704 וב-1713. בשנת 1718 שמו הוא משה קאסיל מאמסטרדם (Bennett, 1988:139). בעדותו כתוב על מקומות הישיבה שלו בבייכ בהמבורג (Turniansky, 1988). כמו אביו, הוא סחר בעיקר בזהב ואבנים יקרות. אך רשומות החברה של Dutch East India Company מראות שהוא סחר גם בסחורות אחרות כגון בד כותנה (Bennett 1988:138-139). משה הוא אחד ממייסדי הקהילה היהודית בגרונינגן, בצפון הולנד. פתיחת חנות בית עבוט בשנת 1731 הובילה בסופו של דבר לייסוד הקהילה היהודית שם (Schut 1995:147). לפי רשומות הקבורה באמסטרדם טבע משה בשנת 1738.

3. עלקלא משה גולדשמיד (עלקלא בת משה סגל) נולדה באמסטרדם בשנת 1711 לערך ונפטרה בסביבות שנת 1750. היא התחתנה באמסטרדם

ליהודים בירושלים, ובשמות בניהם, משה ולייב, הם התחייבו לתרום כסף לתקופה מוגבלת של 20 שנים (Bennett 1988:136-137). עלקלי לא שרדה את אחותה גליקל, שנפטרה בשנת 1724. נכדתה נקראה על שמה בערך בשנת 1711. סביר להניח שעלקלי כבר לא הייתה בחיים.

Tombstone of Mette (died 1656) in Hamburg-Altona (copyright: Salomon Ludwig Steinheim-Institute for German-Jewish History, Duisburg, and photographer, Dr. Bert Sommer, Modica)

Tombstone of Bella bat Nathan Melrich (died 1704) in Hamburg-Altona (copyright: Salomon Ludwig Steinheim-Institute for German-Jewish History, Duisburg, and photographer, Dr. Bert Sommer, Modica)

2. משה גולדשמיד (משה קאסיל; משה בן יוסף שטטהאגן סגל) נולד בהמבורג בשנת 1681 לערך ונפטר באמסטרדם בטביעה בשנת 1738. הוא היה סוחר, התחתן באמסטרדם בשנת 1698 עם יהודית גולדשמיד (גוטלא בת וואלף קאסיל) שנולדה באמסטרדם בשנת 1681 בערך, ונפטרה שם בשנת 1721. היא הייתה בתם של וולף גולדשמיד (יהודה בנימן וואלף קאסיל הלוי בן משה שמעון הלוי) ושרה ארנטס (שרה בת אהרון). בשנת 1722 משה התחתן שוב (Verdooner and Snel, 1922). חסר רישום נישואיו הראשונים בשנת 1698 בעירית אמסטרדם מהספר של (Verdooner and Snel, 1922) אך (Prijs, 1936) מזכיר אותם. משה מצהיר שהוא היה בן 17 ונולד בהמבורג. נציג מטעם אביו, יוסט גולדשמיד, התלווה אליו. המקורות ההולנדים אינם מזכירים את שם אמו, דבר שמקשה על זיהוי הוריו. למזלו, שם משפחתו היהודי היה שונה משמו הלא-יהודי. אם נוסף

Tombstone of Nanette Kiek in Oisterwijk (Collection M. Cahen, Municipal Archives 's-Hertogenbosch)

בן מאיר) והלנה פיליפ, סוחר צמר, ונפטר בטילבורג בשנת 1840. על מצבתה של נאנט מופיע שמה היהודי. שמות הוריה, לפי תעודת הפטירה שלה, היו אליעזר דוד קיק והלנה קרולינה. לנשים יהודיות בימים ההם לא היו שמות כפולים כך שמי שדווח על פטירתה המציא, כנראה, את השם עבור השלטונות ההולנדים, אע"פ שנשים יהודיות בשם לאה השתמשו לפעמים בשם הלנה, כשמן האזרחי. ישנה רק משפחה יהודית אחת בשם קיק בהולנד (Elema 1996, 2006), כולם צאצאיו של לזרוס ישראל מגרונינגן. יתרה מזו, שם אמו עלקלא, שהוא שם נדיר למדי. לבסוף, נאנט הכירה היטב את משפחת קיק מגרונינגן כי בתו של דוד קיק התחתנה עם אחד מבניה, כך שהיא מאותו הדור של דוד קיק, ויש להניח שהיא בתם של לזרוס ישראל ולא לוי. בתעודת הפטירה מופיע שמו של אבי נאנט כאליעזר דוד קיק. כנראה זאת טעות נוספת, ושם אביה אמור להיות ישראל ולא דוד, אע"פ שהיה ללזרוס בן בשם דוד.

יוסף מוזכר לראשונה בשנת 1798 בעיירה הדרומית אויסטרוויק. פנקס אויסטרוויק מזכיר היותו חבר בקהילה היהודית בשנת 1806, ומצביע על היותו נשוי באותה התקופה. בשנת 1811 הוא אימץ את שם המשפחה ואן האם, אולי משום שמקור משפחתו מהאם, גרמניה. לפני שנת 1812 עברו יוסף ונאנט לעיר טילבורג שם היה יוסף פרנס.

6. קרולינה ואן האם (גולדא בת גבריאל), נולדה בטילבורג בשנת 1812, ונפטרה בסיהרטוגנובש 1840. היא נישאה בטילבורג בשנת 1830 לערך לארנד או אהרון לוינסון, שנולד בברגן אפ זום בסביבות שנת 1805. סוחר בעל חנות, הוא נפטר ביזודרישם בשנת 1845, והיה אלמן של יטי (ינטה) ואן גלדר, ובנם של אלקסנדר לוינסון

בשנת 1729 עם ישראל אברהם לזרוס (ישראל בן אברהם) שנולד בהמבורג בשנת 1710 לערך, היה סוחר ונפטר בגרונינגן בשנת 1800. הוא היה בנם של אברהם לזרוס (אברהם בן אליעזר) Elema מוזכרת בצוואתו העברית של אביה, משה גולדשמיד (Turniansky, 1988). כמוכן אין זה מוכיח נחרצות שאשתו של ישראל אברהם לזרוס זהה לזו של בתם של משה ויהודית גולדשמיד, שמזכיר אותו בצוואתו (Turniansky, 1988). יתרה מזו, בית הדין הרבני של אמסטרדם מזכיר את יורשיו של משה הכוללים בת, בשם עלקלא, שהתחתנה עם ישראל בעיא גרונינגן (Mossel, 2011).

כאשר היה כבן 14 ביקר ישראל בתערוכה בלייפציג בפעם הראשונה Freudenthal, (1928:127). בשנת 1741 נהיה אזרח גרונינגן וחבר בגילדה של סוחרים. אחרי פטירתה של עלקלא הוא התחתן פעמיים נוספות (Schut, 1995:156).

4. לזרוס ישראל (אליעזר בן ישראל) נולד בגרונינגן בשנת 1745 לערך ונפטר כנראה בשנת 1785. הוא היה נשוי ללאה לוי (לאה בת ליב). בשנת 1773 לזרוס, אז בן 28, תבע את האפוטרופוס שלו, אייזק כהן, יחד עם שני אחיו, בגין ירושתם. לזרוס ישראל ולאה לוי מוזכרים בשנת 1775 (Elema, 2006:487). זהות הוריו ברורה מרשימות בתי הדין הרבניים באמסטרדם, אשר בשנת 1785 מזכירים את נישואיה של עלקלא עם ישראל בגרוני נגן. היא נפטרה ולו ילדים קטנים - לייב, אברהם, וולף ולייזר. לייזר גם נפטר והשאיר ילדים שנולדו מאשתו לאה בת ליב (Mossel, 2011). אין הרשימות מזכירות את שם משפחתו של לייזר אך נמצא שמו - קיק - של בן של אחיו המבוגר יותר, לייב. (Elema 1996:119). בשנת 1811 נדרשו כל אזרחי הולנד לאמץ שם משפחה. בנם היחיד המזוהה של לזרוס ולאה, דוד, אימץ את שמו היהודי, קיק, כשם משפחתו האזרחי. כל יהודי הולנד מהמאה ה-19 בשם קיק הם צאצאיו (Elema, 2006).

5. נאנט אליעזר קיק (עלקלא בת אליעזר) נולדה בגרונינגן בערך בשנת 1780 ונפטרה בטילבורג בשנת 1824. היא נישאה בסביבות שנת 1806 ליוסף גבריאל וון האם (יעקב יצחק בן גבריאל; זעקלה) שנולד באויסטרוויק בשנת 1779 (מפקד 1810). הוא היה בנם של גבריאל מאיר (גבריאל

Four generations: Aaltje Levinson, Carolina Andriessse, Ad'le Kooperberg and my aunt Froukje Carolina de Leeuw-Bernard

בטקסטיל בסיטונאות. הוא נפטר בטיילבורג בשנת 1933 (מדלקת ריאות) והיו לו שלוש בנות. בשנת 1897 לערך הם עברו לטיילבורג, שם היה פרנס. אלקסנדר השקיע ברכבות הרוסיות אך איבד את רוב הונו במהפכת אוקטובר. קרולינה רשמה אירועים מרכזיים בעברית ובהולנדית בספר התפילות שלה.

9. אדל יהודית קופרברג (אלקלא (!) בת אפרים) נולדה באוסטרהוט בשנת 1891 ונפטרה ברוטרדם בשנת 1983. היא נישאה בטיילבורג בשנת 1915 לאדוארד ברנד (אפרים בן יהודה) שנולד בשנת 1887 בגרונינגן, והיה איש מכירות. הוא נפטר באוטרכט, 1957, בנם של לוי ברנד יהודה בן משולם ופרוקיא ניוואג (פראדכה בת מרדכי הלוי), אלמנתה של מרי הורנאמאן. השמות היהודים של אדוארד והוריו תועדו ע"פ מצבותיהם. סבתי נקראה על שם סבתה שהיא עודנה בחיים וזה שבר את מסורת הענקת שמות. שתי נינות נקראו על שמה.

ביבליוגרפיה

Andriessse, H. N. "Het geslacht Andriessse: een Brabantse joodse familie," *Gens Nostra* 30 (1975), 237–246.

Bennett, James. "Moses Goldsmit: founder of the Jewish community of Groningen," in Jozeph Michman (red.), *Studies on the History of Dutch Jewry*, Volume 5 (Jerusalem: The Institute for Research on Dutch Jewry, 1988), 135–147. In Hebrew.

Duckesz, Eduard. "Familiengeschichte Goldschmidt-Hamelnd-Bendix Cassel", *Jüdische Familienforschung* XIV (1938).

Elema, Petronella J. C. "Genealogie Israel(s): Groningen," *Gens Nostra* 51 (1996), 105–128.

Carolina van Ham

וגונדה אייזק ואן דר וילן. שמה היהודי של קרולינה אינו ידוע. כנראה שזה גולדה כי נכדתה נקראה על שמה. לקרולינה ואהרון היו שלוש בנות. ייתכן והתמונות הישנות באלבום המשפחה הן מציורים של הזוג - ארון וקרולינה.

7. אלטיה לוינסון (עלקלא בת אהרון) נולדה בסייהרטוגנוב בשנת 1833 ונפטרה בטיילבורג בשנת 1920; בשנת 1858 היא נישאה בטיילבורג ללוי אנדריסה (יהודה בן יצחק) שנולד בטיילבורג בשנת 1831 ונפטר שם בשנת 1894. הוא היה בנם של אייזק (יצחק בן מענקה מנחם) ואוה דה וינטר. עלקלא ילדה 12 ילדים, מהם תשעה נולדו מתים, שניים נפטרו למחרת לידתם ואחד בלבד שרד. בשנת 1877 לוי ושותפו החלו לסחור בקריסטל, זכוכית, פורצלן, חרס, סמרטוטים וזבל אורגני (בחברה בשם L. Andriessse and Co) אשר עדיין קיימת אך איננה בידי המשפחה (ראה Andriessse, 1975).

Aron Levinson

8. קרולינה אנדריסה (גולדא בת יהודה) נולדה בטיילבורג בשנת 1861 ונפטרה שם בשנת 1931. היא נישאה בשנת 1890 לאלקסנדר קופרברג (אפרים בן אריה צבי) שנולד באוסטרהוט בשנת 1851, בנו של לוי שמעון קופרברג (אריה תבי בן שמעון) ויהודית טנקורן (יטלא בת יהודה) שסחר

- Prijs, Jozef. 1936. *Stamboom der Familie Goldsmit-Cassel te Amsterdam (1650-1750)* (Bazel: publication of the author).
- Schellekens, J. Jona. "De eerste generaties Kiek in Hamburg," *Gens Nostra* 59 (2004), 81-86.
- Schellekens, J. Jona. "Elke andere generatie Elkele," *Gens Nostra* 61 (2006a), 477-484.
- Schellekens, J. Jona. "Dating the oldest list of Jewish inhabitants in Altona and Hamburg," *Stammbaum* 30 (2006b), 20-21.
- Schut, E. *De Joodse Gemeenschap in de Stad Groningen* (Assen: Van Gorcum, 1995).
- Turniansky, Ch. "Moses Goldsmit's will", in Jozeph Michman (red.), *Studies on the History of Dutch Jewry*, Volume 5 (Jerusalem: The Institute for Research on Dutch Jewry, 1988), 148-153. In Hebrew.
- Verdooner, Dave, and Harmen Snel. *Jewish Marriage in Amsterdam 1598-1811* (Amsterdam: War-ray, 1992).
- Elema, Petronella J. C. "Genealogie van het joodse geslacht Kiek (Groningen/Leiden/Amsterdam)," *Gens Nostra* 61 (2006), 486-502.
- Freudenthal, Max. *Leipziger Messgäste: Die Jüdischen Besucher der Leipziger Messen in den Jahren 1675 bis 1764* (Frankfurt am Main: J. Kaufmann Verlag, 1928).
- Grunwald, Max. *Hamburgs deutsche Juden bis zur Auflösung der Dreigemeinden 1811* (Hamburg: Alfred Janssen, 1904).
- Hamel, Glikl. *Memoires 1691-1719*, edited and translated from the Yiddish by Chava Turniansky (Jerusalem: Zalman Shazar Center, 2006).
- Hüttenmeister, Nathanja. "Formel und Freiheit: Inschriften am Beispiel der Verwandtschaft der Kauffrau Glückel und einiger außergewöhnlicher Todesfälle, pp. 213-235 in Michael Brocke (ed.), *Verborgene Pracht: Der jüdische Friedhof Hamburg-Altona-Ashkenasische Grabmale* (Dresden: Sandstein Verlag, 2009).
- Kaganoff, Benzion C. *A Dictionary of Jewish Names and their History* (New York: Schocken Books, 1977).
- Kaufmann, David, *Die Memoiren der Glückel von Hameln 1645-1719* (Frankfurt am Main: J. Kauffmann Verlag, 1896).
- Linnemeier, Bernd-Wilhelm. *Jüdisches Leben im Alten Reich: Stadt und Fürstentum Minden in der Frühen Neuzeit* (Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte, 2002).
- Mossel, Moshe. "Ashkenazi Amsterdam in the 18th Century," <http://akevoth.org/genealogy/ashkenazi/index.htm>, accessed on 13/1/2011.

יונה סכלקס נולד באוטרכט בשנת 1954 וחי היום בישראל. הוא החל את מחקרו הגינאלוגי עוד בהיותו בבי"ס תיכון. הוא השתמש בנתונים ייחודיים שמצא תוך חיפושו אחרי אבותיו בעת כתיבת עבודת הדוקטורט בדמוגרפיה היסטורית. כיום מרצה לדמוגרפיה במחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטה העברית, נשוי ואב לחמישה ילדים.

הבונד בויטבסק אסתו רכטשאפנו

מבוא

היו גם תומכים מתוך האינטלקטואלים היהודיים. כל הבונדיסטים היו נאמנים מאד וקשורים לארגונים.⁵

מטרתו המקורית של הבונד הייתה לארגן ולייצג את הפועלים היהודים באימפריה הרוסית (רוסיה), ליטא⁶, בלרוס, אוקריינה ורוב שטחה של פולין בה חיו רוב היהודים אז) במפלגה פוליטית אחת, ולעודד את מעורבותם בתנועה הרוסית-סוציאליסטית (המפלגה הסוציאל דמוקרטית). המטרה הייתה לעזור לרוסיה להפוך למדינה סוציאל-דמוקרטית שתתייחס ליהודים כאל מדינה בעלת מעמד משפטי של מיעוט. מפלגה זו קראה לשיווין זכויות עבור היהודים בתוך מסגרת סוציאליסטית בה יינתן ליהודים חופש תרבותי.

בהתחלה הייתה השפה העברית השפה הרשמית, אך זה שונה לרוסית, ולאחר מכן לידיש כדי להקל על קומוניקציה. יידיש נחשבה גם לשפה הלאומית של יהדות מזרח אירופה ולכן שפת הבונד. הבונד הייתה המפלגה החילונית היהודית הסוציאליסטית, אך כמה מחבריה היו יהודים שומרי מצוות.⁷ הבונד התנגד באופן נחרץ לציונות ולתרבות ושפה העברית והחברים התייחסו לציונות כאל ניסיון לברוח מהמציאות. (חברי בונד רבים נהיו לסוציאליסטים ציוניים ועלו ארצה - הפסד גדול לבונד). הבונד החשיב את עצמו בראש ובראשונה כסוציאליסטי ולאחר מכן כיהודי, אך התכנית הייתה לשם השגת אוטונומיה עבור היהודים במזרח אירופה. הבונד לא היה מוכן לשנות יעד זה. לכן היו לו אויבים רבים בתוך ומחוץ לעם היהודי.

התחלתי להתעניין בבונד בויטבסק אחרי כתיבתי מאמרים על העיירה¹. התברר לי שנעדר לי מידע אודות הבונד בויטבסק, כי הוא שיחק תפקיד חשוב בהיסטוריה של יהודי העיר. צאצאיהם הבינו וחשו מה שעשה הבונד עבור משפחותיהם. קיים מידע רב אודות הארגון, אך מעט אודות הבונד בויטבסק, אם כי יש להניח שקיים יותר מידע ממה שמצאתי.

אחרי כתיבתי את שני המשפטים האחרונים התמזל מזלי וקיבלתי מידע רב אודות הבונד בויטבסק מ-YIVO, ממוקם היום בניו יורק². ברצוני גם להודות לליאו גרינבאום, הארכיבר, וצוותו, עבור עזרתם, ולפרופ' דב לוי^{3 4} עבור המידע שהוא מסר לי, עצותיו ועזרתו. אשמח עדיין לקבל כל מידע שיש לך.

הערה: הקיצורים בסוגריים ובהערות השוליים מתייחסים לביבליוגרפיה, והשמות המלאים מופיעים. בסוף המאמר.

היסטוריה של הבונד

הבונד - היה ארגון פועלים יהודים בליטא, פולין ורוסיה.

משמעות השם בונד היא ברית, הסכם. הבונד נוסד בפגישה סודית בוויילנה בשנת 1897, כארגון של פועלים ומפלגה פעילה (כמה שזה התאפשר) משנות 1890 ועד לשנות 1930. אחרי תקופה קצרה נודע הארגון בשם "בונד". חבריו נקראו בונדיסטים או בונדאים, ובאו רובם ממעמד הפועלים היהודי, אך

1. www.shtetlinks.jewishgen.org/Vitsyebk/Pictures/MyVitebsk_2.html Pictures of The Vitebsk That Was: ניתן לקבל רשימת המאמרים שלי ממני ישירות או באמצעות חיפוש בגוגל
2. YIVO נוסד בברלין, באוגוסט 1925, ע"י חוקרים יהודים ואנשים שהתמחותם מדעי החברה. יעדיו היו (1) השתתפות יהודים במחקר מדעי בשפתם הם; (2) תוצאות חקר השפה בידיש ויילנא נבחרה כמרכז. הוא נוסד שם ע"י חברי הבונד (DL-פרופ' דב לוי)
3. DL
4. פרופ' דב לוי הוא חבר במכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית, ירושלים. ניתן להשיג מידע נוסף אודותיו ב-www.jewishgen.org/Yizkor/dovlevin/levinbib.html
5. DL
6. הייתה זו תנועה ששאפה להתבסס על הפרולטריון היהודי, בעלת אידיולוגיה ששילבה ציונות וסוציאליזם. EJ, V. 13:656-664 הבונד הליטאי ארגן והצטרף בשנת 1900 BS2:
7. רבקה יפה זוכרת את סיפורי אביה, שמואל בארב, אודות הבונד. היא סיפרה לי על אביה שהיה יהודי שומר מצוות ממשפחה מאד דתית, אם כי ייתכן והוא תמיד הפגין את שמירת המצוות. הוא היה פעיל מאד בפעילויות הבונד. לעתים קרובות נאלץ אביו לשלם לשלטונות על שחרורו מבי"ס. הוא סיכם את הכול באומר, "הכול טוב ויפה עם הציונות אך היינו צריכים לאכול". הוא שרד את השואה. בקרוב יופיע ספר על חייו. מר בארב ומשפחתו היגרו לאוסטרליה אחרי מלחמת העולם השנייה, ולאחר מכן עלו ארצה, שם נפטרו. RY

האירגונים האהודים ביותר בקרב היהודים – בקרב חבריו היו ארגוני נוער, ארגוני נשים, וארגוני ספורט. הארגון היה הכוח החזק ביותר בייסוד ארגון בתי ספר דוברי יידיש. הוא הצטרף לאינטרנציונל הסובייטי והיה קשור למפלגות פולניות סוציאליסטיות אחרות.

מנהיגי הבונד ברחו עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, כי רבים נעצרו, גורשו או נרצחו. בתחילת אותה המלחמה ירד הבונד למחתרת, שם היה פעיל גם בתנועות הפרטיזנים בגטאות ובמחנות ברחבי אירופה הנאצית, וגם ניסה לפרסם את הזוועות בעולם המערבי. הוא פרסם את המספר הגדול ביותר של עיתונים בעיר וורשה, שכללו מידע חשוב אודות המלחמה, קריאות למרד, ואף מידע תרבותי. היה מובן שזה מסוכן ביותר ופעילים רבים מתו תוך כדי פעילותם. זקני המפלגה בוורשה סירבו להצטרף לציונים ע"מ לייצור ברית לוחם יהודי מאוחד. הם טענו שהיו להם קשרים במחתרת מחוץ לגטו, אך מנהיגים צעירים יותר כן תמכו באיחוד יהודי, דבר שאירע אחרי הגירושים הגדולים מוורשה באוקטובר 1942. היה מקרה דומה בוויילנה כאשר החברים הצעירים יותר הצטרפו לארגון הפרטיזנים המאוחד. ארבע חוליות של הבונד השתתפו במרד וורשה באפריל 1943.

מנהיגי הבונד, שמואל זיגלבוים, שברח לארה"ב, מונה כחבר הוועד הפולני הלאומי בלונדון בשנת 1942. אחרי שקיבל דו"חות בדבר הרצח ההמוני של יהדות פולין הוא ניסה נואשות לגייס את עזרת הארגונים היהודים והבינלאומיים. הוא היה המום מהדרך בה העולם התעלם מתלאות היהודים והתאבד בשנת 1943, אחרי שלא זכה לתמיכה.

מנהיגי הבונד שהגיעו לארה"ב הקימו קבוצת תמיכה ופעלו רבות למען עמם וארגונם.

השואה הביאה לסוף גדולת הבונד הפולני. הממשלה הקומוניסטית בפולין הייתה אחראית לחיסול הסופי של הבונד בשנת 1948. בתום המלחמה בשנת 1945 קטן בהרבה מספר הבונדיסטים באירופה והארגון נהפך לארגון יהודי קטן שפעל

הבונד עזב את התנועה הרוסית הסוציאליסטית בשנת 1903, אחרי שלא זכתה בהכרה כנציג היחיד של הפועלים היהודיים. הבונדיסטים היו פעילים בחוגים רוסיים סוציאליסטים, והמפלגה הייתה משתתפת פעילה במהפכה של שנת 1905. אז היו 35,000 חברים מהם 4,500 היו אסירים פוליטיים ברוסיה ובסיביר. הבונד שיתף פעולה עם פועלי ציון⁸ ועם קבוצות אחרות כדי להקים ולהוביל חזית הגנה מאוחדת מול הפוגרומים והפרעות של שנת 1905. הבונד הוביל את ההגנה בכפרים יהודים באזור שהוא היום בלרוס.

אחרי המהפכה הרוסית הראשונה נהיה הבונד לארגון חוקי בשל רפורמות פוליטיות. חברים אחדים פעלו יחד עם הקומוניסטים ועובדה זו הייתה הרסנית לעידוד הבונד כארגון יהודי.⁹

אחרי המהפכה הבולשביקית בשנת 1917, התפצל הבונד, ורוב חבריו הצטרפו למפלגה הקומוניסטית. הדבר נהיה רשמי בשנת 1921. האחרים נשארו בבונד, אשר נהיה שוב בלתי-חוקי ברוסיה. הקומוניסטים רצו להרוס אותו, יותר מאשר רצו הארגונים היהודים.¹⁰ הוא המשיך לפעול בפולין ובליטא העצמאיות, בעיקר במקומות בהם הייתה אוכלוסייה יהודית גדולה. המרכז עבר לפולין, שם הוקם קהל מעריצים גדול בעל רשת נרחבת של ארגונים חברתיים ותרבותיים. הבונד הפולני פרח אחרי מלחמת העולם הראשונה ונהיה לכוח חשוב. התעמולה של הבונד הפולני קבעה שעל היהודים להישאר להילחם עבור סוציאליזם ולא לחפש מקלט במקומות אחרים.

בין מלחמות העולם פירסם הבונד יותר מסמכים ותעמולה מאשר הארגונים הציוניים.¹¹ וטען שזיבוטנסקי (מנהיג הרביזיוניסטים¹²) אנטישמי. אז היו סניפים קטנים פעילים גם בליטא, רומניה, בלגיה, צרפת, וארה"ב (הראשון בניו יורק).

לפני מלחמת העולם השנייה נלחם הבונד נגד אנטישמיות בפולין, ואף אירגן יחידות יהודיות להגנה עצמית. חברי הבונד גם נבחרו כחברים במועצות עירוניות פולניות. אז היה הבונד אחד

8. זו הייתה תנועה ששאפה להתבסס על הפרולטריון היהודי, והאידיולוגיה שלה הייתה תערובת של ציונות וסוציאליזם. (E.J. V. 13:656-664)

9. DL

10. DL

11. DL

12. הייתה זו תנועה ציונית. מטרתה הייתה הקמת מדינה יהודית בעלת רוב יהודי, בכל שטח פלסטין (משני עברי הירדן). E.J. V/14:128-132

במספר מצומצם של קהילות בארה"ב, בקנדה ובאוסטרליה.

הבונד לא שב למעמדו הקודם אך כן שיחק תפקיד בקהילות יהודיות בעולם. הועד העולמי המתאם של ארגוני הבונד נוסד בשנת 1947 ואז הוא הפך לתנועה טראנס-לאומית. ארכיבי הבונד הועברו ל-YIVO על ידי הבונד בשנת 1992, שלאחר מכן קיים תערוכה אודות הבונד.

הבונד בויטבסק (VT)

מידע זה תואם רשימות המשטרה בנוסף למקורות אחרים אודות אחדים מחברי הבונד בויטבסק. להלן מידע אודות מספר חברים בבונד בויטבסק.

1. אמסטרדם, וולף בר (ולדימר) 1882: היה האח הצעיר של אברהם אמסטרדם, אחד ממנהיגי הבונד בויטבסק. הוא נעצר בשנת 1900, שוחרר ונעצר שוב כעבור שנה. הוא המשיך לעבוד למען הבונד.

2. גינסברג, אהרון: 1878-מוסקבה 1927. שמוותו במפלגה היו אלפא, סרגי וליאונרד. הוא היה סטודנט באוניברסיטת קאזן (במרכז רוסיה האירופאית, מרחק של 827 ק"מ דרומית-מזרחית ממוסקבה). בשנת 1900 הוא נעצר בויטבסק, שוחרר ב-1901 עם ערבות בסך של 15,000 רובלים. בשנת 1903 הוא גורש לסיביר המזרחית ושוב שוחרר בערבות של 15,000 רובלים. באפריל 1903 הוא גורש לליאפוטסק, מזרח סיביר. בשנת 1904 הוא נדון ל-12 שנות עבודת פרך אך נשלח בשנת 1905. בהיותו בבית סוהר הוא תרגם ספר מצרפתית משנת 1848 אודות המהפכה הצרפתית ובשנת 1917 הצטרף למפלגה הסוציאליסטית הרוסית.

3. איימוב, יוסף: 1878-1920. נעצר בשל תעמולה רוסית. הוא היה אחד הנואמים המרכזיים במשלחת הרוסית בקונגרס המפלגה הסוציאליסטית בלונדון בשנת 1907, ונהיה לחבר ועד הפועלים במוסקבה בשנת 1917.

4. קאמרמאכר, מרדכי: 1882-ניו יורק, 1943, ועבד כדפס. שמו במפלגה היה קאפאלי. הוא

נעצר במינסק בשנת 1900 כי היה חבר בבונד ונשלח למזרח סיביר לארבע שנים. פעמיים הוא ברח ופעמיים נתפס. בשנת 1904 הוא נדון ל-12 שנות עבודת פרך. הוא נשלח בשנת 1905 ונהיה לאחד המנהיגים של עובדי הדפוס בפטרסבורג ועורך החדשות שלהם. הוא נעצר שוב וברח לפריז שם הוא גר עד שנת 1943. הוא חזר לרוסיה אך נעצר בפרוץ המהפכה הבולשביקית, ולאחר מכן התגורר בברלין, פריז, וניו יורק. הוא ערך את הירחון The Vitebsk Socialist.

5. לוריא, הירש, 1878. שמו במפלגה היה אלברט. הוא נעצר בשנת 1900, גורש לליאפוטסק במזרח סיביר, ובשנת 1904 נדון ל-12 שנות עבודת פרך. הוא היה מזכיר היחידה היהודית של הרבולוציונרים שם, חבר פעיל בבונד במשך שנים רבות וחבר בוועדה המרכזית. הוא פרסם ספרים אחדים.

6. ברסלאו, בוריס 1882: הוא היה סנדלר והצטרף לבונד בשנת 1899. הוא נעצר בשנת 1901, נשלח למזרח סיביר וברח. הצטרף למפלגה הבולשביקית בשנת 1904, חי בפריז בשנת 1909 ועבד עם לנין. הוא היה הסוכן הבולשביקי הראשי ברוסיה בשנים 1911-1912. אז הוא נעצר ונכלא במוסקבה. אחרי מהפכת אוקטובר הוא עמד בראש פועלי ויטבסק. הוא היה יו"ר צסקא במוסקבה בשנים 1910-1918 ובשנת 1930 הוא היה סגן הנציג הסובייטי בפריז.

כפי שכתבתי במבוא התמזל מזלי וקיבלתי מידע אודות הבונד בויטבסק מ-YIVO, ניו יורק. קיבלתי 20 מסמכים ביידיש¹³ ו-45 ברוסית¹⁴, אותם מספרתי כדי להקל את ההתייחסויות. הם כעת ברשותי ואחרי סיום כתיבתו ופרסומו של מאמר זה בכוונתי לתת עותקים לארכיב המרכזי של היסטוריה של העם היהודי (CAJHP)¹⁵ אבל קשה מאד להבין את היידיש. פרופי לוין הסביר שזה בשל פיתוחם של ביטויים עצמאיים ע"י חברי הבונד.

13. ברצוני להודות לכול חבריי, חברי קיבוץ עין צורים, ואחרים, שתרמו מזמנם וסבלנותם לסייע בתרגום מסמכים אלה. כולם ציינו שמסמכים אלה נכתבו בשפה עשירה מאד.

14. ברצוני להודות לסטודנטים בתכנית אופק (2009), סבטלנה וואלצ'יקו (משתתפת בתכנית) ומישל וואצמן (אחד המדריכים בתכנית) עבור זמנם, סבלנותם וסיכומיהם.

15. <http://sites.huji.ac.il/archives>

- בחירות²⁸
    - בחירות לאומיות – בקשה להצביע בעד המפלגה הסוציאל-דמוקרטית
    - בחירות לבונד
  - ג. הודעות²⁹
  - העתקים של ההודעות שנשלחו לכל משרדי הבונד ברוסיה, פולין וליטא
  - הם הודפסו מחדש במקומות אלה
  - הן נשלחו לחברי הבונד ולאחרים שצידדו עם הבונד
- 2. היבטים חברתיים**
- א. זכויות פועלים: ³⁰
    - א. תנאים פיזיים
      - ציוד וכלים מתאימים
      - שעות
    - ב. תנאים סוציאליים
      - יחסי עובד-מעביד: אותו היחס לעובדים ותיקים וחדשים
      - ארגון הפוקלים³¹ ומפגשים
      - סוף מידי למאבק נגד הפועלים
      - אישור חופש ופיתוח הפרט: בשפה, בדת, בכתיבה וכו'
      - אישור לפליטים לחזור לבתיהם
      - זכויות אבטלה
    - ג. תנאים כלכליים
      - שכר הולם
      - שעות נוספות: 50%–100%
    - ד. חגיגת 1 במאי³²
- התאריכים ע"ג מסמכים אלה מתחילים מראשית המאה ה-20 (1899-1907), והם חולקו באופן סודי כדי שהמטרה לא תדע מהבונד.¹⁶
- מידע חשוב ממסמכים אלה, שמתייחס לבונד ברוסיה, פולין וליטא (האימפריה הרוסית) חולק גם בויטבסק ודן בהסדרים הפנימיים של הארגון.
- 1. ארגון תנועת הבונד:**¹⁷
- א. יעדים
    - סוף לקפיטליזם¹⁸. הגורם לאבטלה היה המשטר הקפיטליסטי¹⁹
    - התקווה לסוציאליזם, עד להפגנות להשיג יעד זה²⁰
    - השפעה על יהודים ממעמד גבוה יותר: העובדה שכל היהודים אמורים להיות מאוחדים²¹
    - החשיבות של ארגון מאוחד בעל סניפים רבים במזרח אירופה²²
    - שוויון²³
      - שוויון זכויות לכל האזרחים
        - ▼ רכוש
        - ▼ חינוך
      - מטרת הפוגרומים
        - ▼ השימוש ביהודים לחמך את החברה
        - ▼ הידע שהפוגרומים אינם סיבה לפסימיזם אלא סיבה לחזק יעדים ועקרונות²⁴
  - ב. חברות
    - חברים חדשים²⁵
    - נוכחות בישיבות של הבונד²⁶
    - השתתפות בהפגנות פוליטיות²⁷

- DL .16
- .17 מסמך ברוסית 15; מסמכים בידיש 7, 16
- .18 מסמכים בידיש 6a, 7
- .19 מסמך ברוסית 34
- .20 מסמך בידיש 6a, 7, 9
- .21 מסמך ברוסית 5
- .22 מסמך בידיש 9
- .23 מסמך ברוסית 51
- .24 מסמך ברוסית 5
- .25 מסמך ברוסית 18, משמך בידיש 1, 7
- .26 70 אנשים נעצרו בפגישה שם היה הנושא "המלך". מסמך רוסי 60
- .27 מסמך בידיש 2
- .28 מסמך ברוסית 18, מסמכים בידיש 1, 7
- .29 קיימים ביטויים בעלי השפעה רבה בפסקאות האחרונות, ובחתימות. דבר זה מורגש ביותר במדמך בידיש 13 .
- .30 מסמכים ברוסית 14, 22, 49; מסמך בידיש 40, 13, 15, 6a
- .31 מסמך בידיש 19

- הישגים ויעדים בערים גדולות אחרות כגון וורשה, ווילנה, לודז, פטרסבורג, אודסה, ברסט-ליטובסק, קרקוב, קורלנדיה רוזוב-נאדונו⁴², ומקומות אחרים
  - i. ווילנה
    - ▼ שביתת 25,000 הפועלים היהודים⁴³
    - ▼ גורלם של פועלי מפעלי הגרביים-גרביונים; מאסרם של פועלים, ותביעת בעלי המפעל⁴⁴
  - ii. מרד פטרסבורג שתבע התקוממויות בוורשא, מוסקבה, ריגה, קובנו, דבינסק וכו'⁴⁵
  - iii. מרד מוסקבה⁴⁶
    - ▼ סיבות
      - ◆ ירי בנשים וילדים
      - ◆ ארגון ה"מאה השחורה" (Z'rnosotinski) פעולות
        - ◆ שליטה בתחנת הרכבת
        - ◆ יקדחך גגדד לדגפ
    - iv. פוגרומים בקישינב⁴⁷
      - ▼ אינטלקטואלים: ארגון והשתתפות
      - ▼ אשמה: נוטריונים, סטודנטים, חוקרי משטרה
      - ▼ סיבה: חוקי המלך
      - ▼ סיכום: על היהודים להתנגד לממשלה
- ב. חיצוני
- הצאר
  - ביקורת על הצאר ואנשים חשובים בממשלתו בשל יעדיהם הכלכליים האישיים שאינם מתחשבים במעמד הפועלים⁴⁸

- יום חג ו/או יום צום, יום שביתה
- סימן לעולם החדש
- ב. זכויות אסירים³³
  - שביתות רעב
    - מטרה - תרומות
    - סיבה - הצורך לשלם את החוב לצלב האדום (16.24 רובל 15/1/904 וכו')³⁴
      - ▼ כסף לאוכל
      - ▼ מפגשים ללא סורגים
      - ▼ החזרת הספסלים למקומם הנכון
      - ▼ שעוני יד
      - ▼ שעת השכמה
      - ▼ שחרור אסירים
  - ג. מצבם הפסיכולוגי של היהודים³⁵
    - הידע שהעם היהודי הינו עם חזק ואינטליגנטי עם כוח לעמוד מול הצאר³⁶
    - אנשים מתבקשים לא לשים לב לרכילות אודות הבונד³⁷
    - לכבד את אלה שמסרו את נפשם למטרה זו³⁸

3. היבטים כספיים

- א. תרומות לבונד³⁹
- ב. אזהרה בדבר שימוש לא הוגן של כספי הבונד⁴⁰
- ג. דו"חות כספיים (מ-15.6.1906-15.3.1907) וכו'⁴¹

4.

היבטים פוליטיים

- א. פנימי

- .32 מסמכים ברוסית 14, 26; מסמכים בידיש 7, 15, 19
- .33 מסמך ברוסית 36
- .34 מסמך ברוסית
- .35 מסמך ברוסית 5
- .36 מסמך ברוסית 4; מסמך בידיש 19
- .37 מסמך בידיש 10
- .38 מסמך ברוסית 16; מסמך בידיש 13
- .39 מסמך ברוסית 7; מסמך בידיש 1, 7, 16
- .40 מסמך ברוסית 15
- .41 מסמך ברוסית 41
- .42 מסמך ברוסית 48
- .43 מסמך בידיש 16
- .44 מסמך בידיש 14
- .45 מסמך ברוסית 40
- .46 מסמך ברוסית 48
- .47 מסמך ברוסית 52
- .48 מסמך ברוסית 49; מדמך בידיש 13

- חשיבות הצבעה בבחירות המקומיות⁶⁰
- על אנשים לקחת חופשה בת יום אחד לעבוד בבחירות הללו⁶¹
- ג. הכרה בעובדה שהבונד בויטבסק היה סניף של ארגון הבונד הבינלאומי, ובמיוחד חלק מהבונד הליטאי, הפולני והרוסי (באימפריה הרוסית)⁶²
- ד. הודעות
- התקבלו הודעות לאומיות ובינלאומיות שהודפסו בכ-4000 עותקים וחולקו. היו גם הודעות שהתייחסו רק לבונד בויטבסק. כל אחת מהן נחתמה ע"י ועדת הבונד שם.⁶³

2. היבטים חברתיים

- א. 1 במאי⁶⁴
- ציון חשיבותו ע"י איחוד כל הפועלים היהודיים עם כל הפועלים ברוסיה ובעולם כולו
- חגיגות: חגים/ימי צום (1901 וכו')⁶⁵
- ב. עזרה כללית לבונד:⁶⁶
- גיוס נוער לעזור לבונד
- בקשה לעזרה מהרופאים⁶⁷
- תודות לפקידים היהודיים: פיזרובסקי, בזבוזסקי, מרקוביץ וכו' עבור עזרתם⁶⁸
- ג. קבלת סטודנטים יהודים לאוניברסיטאות
- ד. ביטול תעמולה אנטי-יהודית בעיתונות
- ה. זכויות פועלים:

- ידע שהצאר עמד מאחורי הפוגרומים⁴⁹
- עצירת עוזרי הצאר
- חשיבות המרד העתידי נגד הצאר⁵⁰
- החוקה הרוסית
- ביקורת על "החוקה הרוסית"
- הבטחות שוברות לב ע"י המלך⁵¹
- ▼ חופש
- ▼ חוקים
- ▼ מלחמה
- ▼ ביקורת על המערכת הביצועים
- ◆ זכויות השופטים
- ◆ התנגדות לזכויות הפועלים⁵²
- ◆ משטרה ומרגלים⁵³
- ▼ הצבא⁵⁴
- ◆ פירוק הכוחות
- ◆ סוף המלחמה עם יפן (מרץ 1905)⁵⁵
- ◆ הגורם לבעיה התעשייתית ואבטלה⁵⁶

קיימת גם מידע שהתייחס לויטבסק והאזור.⁵⁷ חלוקת מידע אודות הבונד נעשה בסודיות⁵⁸ ע"מ שהמשטרה ופקידי הממשל לא יידעו מה קורה. זה חייב

1. ארגון הבונד בויטבסק

א. נוכחות בישיבות⁵⁹

ב. בחירות

- 49. מסמך ברוסית 1, 3, 12, 35
- 50. מסמך ברוסית 5, 11, 12
- 51. מסמך ברוסית 18
- 52. מסמך ברוסית 61; ליאון גולדמן שהיה אחראי לפרסום העיתון "ניצוץ", הצהיר על יעדה של המפלגה הסוציו-דמוקרטית. מסמך ברוסית 42.
- 53. מסמך ברוסית 2
- 54. מסמך ברוסית 49
- 55. מסמך בידיש 6a
- 56. מסמכים ברוסית 38, 39
- 57. אחדים מהם הודפסו ואחדים נכתבו בכתב יד יפה
- 58. מסמך ברוסית 14
- 59. מסמך בידיש 7
- 60. מסמך בידיש 6, 13
- 61. מסמכים בידיש 6, 12
- 62. מסמך ברוסית 33
- 63. קיימים ביטויים בעלי השפעה רבה בפסקאות האחרונות, ובחתימות. דבר זה מורגש ביותר במסמך בידיש 13
- 64. מסמכים ברוסית 15, 46, 56
- 65. מסמך ברוסית 46; מסמך בידיש 19
- 66. מסמך ברוסית 37; מדמכים בידיש 6, 7, 12
- 67. מסמך ברוסית 7
- 68. מסמך ברוסית 33

- חשיבות של כיבוד שביתות, חרמים⁶⁹ ולחץ על בעלי מפעלים⁷⁰ ועיי"כ לגרום לשיפור תנאי עבודתם⁷¹
  - ◻ יום העבודה
    - ▼ קיצור יום העבודה ל-10 שעות⁷². אנשים אחדים עבדו בין 12-18 שעות
    - ▼ הפסקה בת שעתיים: לארוחת בוקר וארוחת ערב
    - ◻ שכר
      - ▼ עליה
      - ▼ תשלום לפי שעה
      - ▼ תשלום מלא עבור ימי שישי
      - ▼ קבלת משכורת כל שבוע
    - ◻ שיפור בתנאים פיזיים, חברתיים, וטכניים של הפועלים בבתי החרושת⁷³
      - ▼ פיטורין ע"פ החוק
      - ▼ חלוקת החומרים הדרושים ע"י הבעלים
      - ▼ חופש פוליטי⁷⁴
      - ▼ דרישה לקבל ה-1 במאי כיום חופשי בשכר⁷⁵
      - ▼ החופש להשתתף בפעילויות של הבונד⁷⁶
- 3. דוגמאות**
- א. הפועלים בבתי חרושת לייצור קרטונים דרשו לעבוד יום בן 12 שעות, עם הפסקה של חצי שעה לארוחת בוקר והפסקת צהרים בשעה 14:00 בדיוק, והעלה בשכר⁷⁷

- 69. מסמכים בידיש 6a, 12
- 70. מסמך בידיש 8
- 71. גורמים אלה מייצגים גם את ויטבסק. מסמך בידיש 17; מסמך ברוסית 22
- 72. מדרישה מוקדמת יותר נאמר 12 שעות. מסמך ברוסית 57. בדרישה מאוחרת יותר נאמר 9 שעות. מסמך ברוסית 22
- 73. מסמכים ברוסית 13, 14
- 74. מסמך ברוסית 57
- 75. מסמך ברוסית 24
- 76. מסמך ברוסית 22
- 77. מסמך ברוסית 23
- 78. מסמך ברוסית 25
- 79. מסמך ברוסית 29, 30
- 80. מסמכים ברוסית 27, 28
- 81. מסמך בידיש 17
- 82. כינויו היה "השטן השחור". מסמך בידיש 3
- 83. המשטרה המקומית השתמשה באזיקים
- 84. מסמכים בידיש 1b, 2, 3, 12
- 85. בנראה זה לא התקבל ע"י הבונד
- 86. מסמך ברוסית 8; מסמך בידיש 1ג
- 87. מסמך ברוסית 9
- 88. מסמך ברוסית 10

- זלאשופין, הבעלים של חנות הספרים, הוחרם.⁹⁰
    - גישתו לעובדים שהשתתפו בשביתה החמירה (זמן לאכול, זמן חופשי). הועד, שניהל את החנות, העסיק פועלים חדשים. ארגון ה־VPSPKB (איחוד הפקידים ומנהלי הספרים) החרים את זלאשופין, שפירא, דריזר וקונובלוב בשל עמדתם כלפי הפועלים היהודים⁹¹ ודרשו להחזיר את הפועלים הקודמים. סטודנטים מהשנה הרביעית בגימנסיה, סטודנטים למקצוע בשנתם הראשונה והשנייה, וסטודנטיות בגימנסיה נהיו גם הם חלק מהמאבק.⁹²
  - ב. הצלב האדום
    - עזרה מהצלב האדום
    - ידיעה שהצלב האדום⁹³ עזר לחברי הבוני שהיו בבית סוהר המקומי בויטסבק⁹⁴ ואלה שנשלחו לסיביר⁹⁵
    - בעיות הצלב האדום
      - ▼ בעיות כלכליות – תורמים רבים עזבו את העיר
      - ▼ הפחתה בעזרה בשל טרור
      - ▼ קשיים במתן עזרה לאסירים
      - ▼ הצורך במזון, בביגוד, בנעליים, בספרים⁹⁶
      - ▼ סיכום – התנגדות לממשלה⁹⁷
  - 4. היבטים פוליטיים⁹⁸
    - א. חיזוני
- הצאר⁹⁹
    - התנגדות
    - שינוי בארגון הממשלתי ז.א. הצאר.¹⁰⁰
      - ▼ מהפכה
      - ▼ סוציאליזם
      - ▼ חופש פוליטי
      - ▼ חופש תרבותי¹⁰¹
      - ▼ ביטול המבנה החברתי של המעמדות¹⁰²
    - סיום תמיכת הממשלה בפוגרומים ומהומות נגד היהודים
    - ביטול הגיוס הצבאי
  - הגנה
  - איסור על כניסת המשטרה לבתים פרטיים. זה נעשה ללא כל התחשבות בפרטיות, צניעות ו/או החולים. המפלגה הסוציאל-דמוקרטית חשבה מעצרים אלה למבישים.¹⁰³
  - יהודים נעצרו כי הם השתתפו בפעילויות הבונד¹⁰⁴
  - העדר הגינות בקרב המשטרה המקומית ובקרב הממשל המקומי והלאומי, ובקרב המרגלים שלהם.¹⁰⁵
    - ▼ חשיבות המודעות לסביבה
    - ▼ היה ברור שהיו מרגלים בפנים כי המשטרה לא הייתה מסוגלת להיות כה יעילה. היו תלונות רבות נגד מרגלים¹⁰⁶ אלה נתבקשו להפסיק.¹⁰⁷

- 89. מסמכים ברוסית 13, 14; מסמך בידיש 8
- 90. מסמך ברוסית 44
- 91. מסמך ברוסית 43
- 92. מסמך ברוסית 44
- 93. מסמכים ברוסית 6, 37
- 94. מסמך ברוסית 58
- 95. לצלב האדום היה חוב גדול בשל פעילויות אלו. מסמכים ברוסית 6, 7, 16
- 96. מסמך ברוסית 53
- 97. מסמך ברוסית 54
- 98. מסמכים ברוסית 46, 47 (ללא כותרת)
- 99.
- 100. אנשים רבים נעצרו כאשר הם השתתפו בהפגנות כאלו. מסמך ברוסית 59
- 101. מסמכים ברוסית 14, 31; מסמכים בידיש 6a, 7, 9, 13
- 102. מסמך ברוסית 2. היה מרגל בשם אייזקסון. מסמך ברוסית 14. כינויו היה יעקב. הוא שוחרר מהצבא בויטבסק. מסמכים בידיש 5, 14
- 103. מסמך ברוסית 57. זה כלל את הזכות להשתתף בהפגנות. מסמך ברוסית 59
- 104. מסמך ברוסית 59
- 105. מסמך בידיש 14
- 106. מסמך בידיש 14
- 107. מסמך ברוסית 55

ההיא התפתח הבונד בויטבסק כפי שקרה בכל מקום אחר באזור.¹²⁰

המשך הבונד של ויטבסק אחרי ויטבסק (VA, VT)

חברי הבונד של ויטבסק הגיעו לארה"ב בשנת 1908 והתארגנו כשלוחה של הבונד שם, כולל עזרה לחברי בונד אחרים שהגיעו מויטבסק. לאחר מכן נתן ארגון זה חסות לאולם תרבות (ובו פעילויות רבות ומגוונות), חברת נשים, בית קברות, עזרה לזקנים, בית אבות ועזרה סוציו-כלכלית. בשנת 1938 הם אספו כסף לבית יתומים. הארגון היה קיים עוד בשנת 1956, כאשר ספר הזיכרונות (ויטבסק אמול (Vitebsk Amol) ראה אור, ובו מידע אודות האנשים שהיו פעילים בארגון בספר הזיכרון היידיש.

חברי הבונד באודסה אחרי המהפכה בשנת 1905

סיכום

עם סיום כתיבת מאמר זה תחושתני שאני יודע עתה קצת על הבונד והבונד בויטבסק. אני גם יודע שחסר לי מידע רב למדי שאני מקווה להשיג בדרך כל שהיא - איכשהו..

דיווח על מקרים כאלה לוועד המנהל של הבונד¹⁰⁸

- חיפוש אחרי רוצחי מורוזוב, ויטרוב, סוצ'ניקו, וקיבנסון¹⁰⁹
- הענשה: סיביר - ניתוק ממשפחה וחברים¹¹⁰
- הפועלים הרוסיים הנוצרים התאחדו בשל פחד מפוגרום מצד היהודים¹¹¹
- ב. פנימי
- כוחות מאחדים¹¹²
- מעמד הפועלים בתוך עצמם¹¹³
- כל היהודים, בלי להתחשב במעמד כלכלי ו/או חברתי או השכלה
- בעלי נכסים

פתרון בעיות סוציו-כלכליות עם שנרזון, ואזורסקי, לויט, ד'יבשוץ, מינץ ומרקוביץ¹¹⁴

פתרון בעיות פוליטיות עם שייפינקל, שמירזון, מרקוביץ, ריבובסקי, וזאטובסקי שלא התנגדו כ"כ לאדמיניסטרציה¹¹⁵

□ הגשת שמות של יהודים שלא כיבדו שביתות או חרמים

▼ התקווה שזה אולי יפגע הממשל המקומי¹¹⁶

5. היבטים כלכליים

א. תשלום חובות¹¹⁷

ב. דו"חות פיננסיים¹¹⁸

ג. ארגון כספים עבור משפחות השבע שנהרגו בקרב-פוגרום ביום 17.10.1905¹¹⁹

עד עכשיו מצאתי מעט מידע אודות הבונד בויטבסק משנת 1907 עד למלחמת העולם הראשונה. היה אז מסוכן ביותר לחלק חוזרים. הבינותי שבתקופה

108. מסמך ברוסית 14; מסמך בידיש 8

109. מסמך בידיש 7

110. מסמך ברוסית 55

111. מסמך ברוסית 3

112. מסמך בידיש 16; מסמכים ברוסית 3, 5, 32

113. מסמך ברוסית 55

114. מסמך ברוסית 31

115. מסמכים ברוסית 38, 39

116. מסמך ברוסית 14

117. מסמך בידיש 1

118. מסמך ברוסית 20: 15.10.1905-15.6.1905; מסמך ברוסית 19: 28.11.1905-15.10.1905

119. הסכום שהיה נחוץ, והסכום שנתבקש כל אחד לתרום; הסכום המקורי היה 110 רובלים. 65 רובלים כבר נאספו ונדרשו

עוד 45 רובלים. מסמך בידיש 1

120. ראו ההיסטוריה של הבונד

Bibliography (Abbreviations used in footnotes are in parentheses)

Encyclopedia Hebraica, Encyclopedia Publishing Company, 1963 Israel, Editor-Yeshiyahu Leibowitz, V7, pps.859–865 (EH)

Encyclopedia of the Holocaust, Sifriat HaPoalim, Yad VaShem, Israel, 1990, V.1, Editor-Israel Guttman, pps. 162–164 (HO)

Encyclopedia Judaica, Keter, Israel, 1972, Editor–Cecil Roth, V. 4, pps. 1497–1507, V.13, pps. 656–664, V.14, pps. 128–132, V. 16, pps. 837–839 (EJ)

The BUND Story 1897–1997, Goodman, Mathew etc., YIVO, NY, USA, 1998, pps. 2-6 (BS)

Bund, Shoah Research Center, yad-vashem.org.il/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206093.pdf (OD)

Vitebsk, Editors: Moshe De Shalit, etc., Organization of the People of Vitebsk and the Vicinity in Israel, Israel, 1957, p. 470 (in Hebrew) (VT)

Vitebsk Amol, Editors: Gregory Aaronson, etc., Abrahamson etc., NY, USA, 1956, pps. 634-640 (in Yiddish) (VA)

YIVO Archives Files, NY, USA, BUND: RG 1400, MG7-35 and RG1401, f.332, (BAF)

<http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%94%D7%91%D7%95%D7%A0%D7%93> (HEW1)

<http://www.bundism.net/project#bund> (BNP)

Conversation with Rivka Yaffe, April, 2009 (RY)

Telephone conversation with Professor Dov Levin, May 26, 2009 (DL)

ההיסטוריה הפנימית של הבונד דומה לזו של כל יהודי מזרח אירופה. הבונד ייצג שינויים לטובת העם היהודי. הבונד סבל רבות כמו כל הפלגים היהודים בתקופה זו.

כציוני דתי יכולתי להציג את עמדתי כאן. אולם לדעתי הדבר החשוב והנכון היא לסיים את המאמר כך: עלינו לכבד את זיכרון הבונד, כי מטרתו הייתה להקל על חיי העם היהודי.

מאמר זה מוקדש לבעלי, מרדכי רכטשאפנר, שתמיד תמך במחקר שלי.

אנדרטא לבונד בבית קברות היהודי בוורשה

אסתר רכטשאפנר נולדה בברוקלין, ניו יורק, למשפחה ציונית דתית. היא היתה חברה בבני עקיבא, למדה בבתי ספר ציבוריים וסיימה את לימודיה בביה"ס התיכון ע"ש מרשליח. בשנת 1962 היא השתתפה בהכשרה מטעם בני עקיבא, ולאחר מכן למדה בברוקלין קולג' ובמכון להוראה של Yeshiva University. היא עלתה ארצה בשנת 1964. בשנת 1965 היא נישאה למרדכי רכטשאפנר, והם התיישבו בקיבוץ עין צורים. יש להם שלוש בנות נשואות ועשרה נכדים. אסתר רכטשאפנר קיבלה תואר B.A. מהאוניברסיטה הפתוחה בהיסטוריה ותואר M.A. בספרנות מהאוניברסיטה העברית. היא מילתה תפקידים רבים בקיבוץ, מהן אס בית במשך 22 שנים בישיבת הקיבוץ הדתי, ועכשיו עובדת כספרנית/ ארכיברית. יש לה עניין רב ברקע המשפחתי שלה ולכן התחילה לכתוב מאמרים אודות מקומות המוצא של סביה וסבתותיה. אביה (אוסקר הגרשמן) היה מצאצאי הגאון מווילנה.

חיפוש שורשים בצוואה עתיקה והציפייה לבוא המשיח ותחיית המתים

שמואל שמיר

מיד לאחר החזרתה לידינו בשנת 1967. שם הצביע על חורבה באומרו כי זהו נכס משפחתנו, שעליו עלינו לשמור עד לתחיית המתים. לאחר זמן גיליתי דבר קיומה של צוואה אמיתית (מראש חודש חשון שנת חמשת אלפים וארבע מאות וארבע [1643] מאת אחד מאבות משפחתי ושמו ברוך מזרחי. הצוואה נכתבה בירושלים, בעברית צחה, והמוריש ציווה לבניו ולבני בניו לשמור על ביתו ולא למכור או לשעבד את הבית, עד לבוא המשיח ותחיית המתים, וכן לשמור על כלי הנחושת והספרים שלו עד ביאת המשיח כדי שיחזרו לידינו, עם תחיית המתים.

עיון בספרי ההיסטוריה של עמנו במאה ה-17, בתקופה שבה נכתבה הצוואה, הצביע על נגישות וסחיטה של היישוב היהודי בירושלים שמנה אז כ-1,000 יהודים, על ידי משפחת הפחה פרוך⁵. ברור לנו כי צוואה זו נכתבה לפני הופעת נביא השקר שבתאי צבי 1666. יתכן שהיא הצביעה על הכוונה לחסן את הרכוש מהפקעה על ידי שליט רודן ועל אמונה, ציפייה וערגה להופעת המשיח ותחיית המתים.

בצוואת ברוך מזרחי נמצאו האלמנטים הבאים: היא נערכה בפני שלושה עדים שהם בית דין⁶. אמנם ניתנו בה פרטים על רכושו של המצווה, אך חסרו פרטי זיהוי נוספים שלו ושל משפחתו. הבית עמד על תילו במשך כל הדורות מאז כתיבתה של הצוואה ועד ימינו, אך הוא ניזוק ברעידת האדמה בשנת 1927 ולאחר מכן במלחמת העצמאות. לאחר מלחמת ששת הימים (1967), הוא נכלל בתחום ההפקעה של הרובע היהודי בעיר העתיקה, ולאחר שפנוו ההריסות נבנה במקומו בית חדש על ידי החברה לפיתוח ולשיקום הרובע היהודי.

בצוואת ברוך מזרחי, חסרו פרטים על מוצאו ועל שמות הוריו ושמות צאצאיו, ולכן נאלצנו אנו הצאצאים, להמשיך לעיין ולחקור בספרי היסטוריה

צוואה היא הוראת המוריש להעברת רכושו החומרי והרוחני, כולו או מקצתו, לאחר מותו. היא גם מקור אמין לחוקר גינאולוגיה. בצוואה אפשר למצוא הוראות, של מוסר ואורח חיים, שהמצווה נותן לדורות הבאים אחריו. כך למשל הוראת אברהם אבינו לבניו ובני ביתו לשמור על דרך ה' לעשות צדקה ומשפט¹, וכך צוואתו של אחיתופל אל בניו².

הצוואה במקרא, עוברת בעל פה. "צוואות השבטים" הוא אחד הספרים החיצוניים שכנראה נכתבו בשנים האחרונות של המאה השנייה לפני הספירה. יש בו דברי בניו של יעקב אבינו לבניהם. בצוואה ניתנים פרטים על המצוות וכן יש בהם דברי מוסר ודברי נבואה אפוקליפטים³.

בצוואות שנכתבו בימי הביניים, מוצאים אנו אלמנט ספרותי עברי שכולל הוראות מוסר ודת אשר מקצתן מצויות בתלמוד. להוראות אלה יש אופי תיאורטי של כללי התנהגות.

במשפט העברי אנו מבחינים בין "מתנת בריא" שניתנת בקנין ותופסת מיד, לבין "צוואת שכיב מרע" (של חולה המרותק למיטתו) שניתנת בפני עדים ונכנסת לתקפה רק לאחר מות המצווה⁴.

בימינו בישראל, צוואה יכולה להיכתב, או להינתן בפני עדים או רשות מוסמכת בעל פה.

רבים וטובים כתבו על צוואות למיניהן. השופט ש.ז. חשין בספריו הביא דמויות של בעלי דין הנאבקים בבתי המשפט בנושא זה.

דוגמה לתוכנה של צוואה היא הצוואה של השר משה מונטיפיורי שפורסמה בג'ואיש כרוניקל מ-25/08/1885 שבה הוא כותב על מוצא משפחתו והקרובים וכן על כתובתו.

סיפור אישי אשר נראה לי כאגדה, כאשר אבי ז"ל הזמין אותי, את אשתי, את אחי רפאל ואת אשתו להתלוות אליו בדרכו לרובע היהודי בעיר העתיקה,

1. ראה בראשית פרק יח', פסוק ט'.

2. ראה שמואל ב', פרק יז', פסוק כג'.

3. ראה אוסף ד. וואכשטיין, מפתח הצוואות קסי יא-יב' תרצ"ד-תרצ"ו, וכן א. יערי, צרור צוואות קסי - תשנ"ט, וכן Finding Your Fathers, Dan Rothenberg, וכן ראה הוראות חוק הירושה תשכ"ה-1965, פרק שלישי. ספר צוואות השבטים בספרות החיצוניים - מאת א. כהנא כרך א' ע' קנא רטו

4. ראה צוואת בריא וצוואת שכיב מרע בדיני ישראל - מאת א. קימלמן - עבודת דוקטורט משנת תשנ"ג.

5. ראה דיסרטציה עליו מאת עאדל מנאע - עבודת גמר משנת 1978 לקבלת תואר מוסמך.

6. ראה בבא בתרא ק"יג.

מאותם זמנים. המצווה לא חתם על הצוואה, אך ישנם שמות העדים שהם שלושה דיינים ידועים :

ישראל בנימין, ישראל עזרא ושבתאי פולאשטרו. בדיקותינו בקורות רבנים אלה העלו חרס באשר למוצא המצווה. לכן חיפשנו פרטים נוספים בספרים הרלוונטיים מאותה עת.

גם הצוואה של ברוך מזרחי וגם הבית נשוא הצוואה נשמרו במשפחה מדור לדור. הצאצאים הקפידו לקיים אותה, בינם לבין עצמם וכן כלפי כולי עלמא. איש לא חלק על כך שהצוואה היא אותנטית. היא פורסמה במלואה בספרו של הרב רפאל חזן⁷. שם נשאל הרב מה יהא אם לא יימצאו בני זכרים שיקיימו את דברי הצוואה, והאם הבנות חייבות לקיים הצוואה. לאחר שקלא וטריא מעמיקים השיב הרב חזן כי הבנות יורשות בהעדר גברים יורשים, ועליהן יהיה לקיים הצוואה.

הצוואה הודפסה שוב בשנת 1905 והובאה בפתח הספר "שו"ת פרי הארץ" מאת ישראל מאיר מזרחי, כרך ג' עמ' ז'. היא הועלתה לדיון בהליך משפטי על השגת גבול של מיכאל רויטמן, אשר חרג מתחום ביתו ובנה מרפסת מעל לתחום ביתו של ברוך מזרחי. אלעזר מזרחי, סבא רבא של כותב רשימה זו, תבע לדון תורה את משיג הגבול. בית הדין ישב על המדוכה, ולאחר שיקול הוצע לצדדים להתפשר ביניהם באופן שרויטמן, מי שהיה מדפיס ומוציא לאור של כתבי קודש, ידפיס כתב יד עתיק – מאת ישראל מאיר מזרחי שחי במאה ה-18 – שהיה בידי אלעזר מזרחי, וכך יימנע הצורך להרוס המרפסת. אלעזר השיב, כי בהתאם לצוואה הוא מנוע מלהסכים להצעת הפשרה אלא אם כן הראשון לציון ר' יעקב שאול אלישר יאשר זאת. לבסוף ניתנה ההסכמה והספר שיצא לאור הביא את הצוואה בעמוד השני בו.

השם הפרטי של המצווה הוא ברוך. שם זה היה שכיח בירושלים בזמן כתיבת הצוואה. בירושלים היו אז 150 משפחות יהודיות. מאחר ולא מצאנו בצוואה מי היו הוריו של המצווה, המשכנו בחיפושינו ועיינו בספרי בית הדין השרעי (שהיה

בית דין מוסמך באותה תקופה והיווה בית משפט וארכיון נוטריוני), שתורגמו על ידי פרופ' אמנון כהן בספריו על "יהודים בפני בית הדין השרעי בירושלים". כל כרך מספריו של א. כהן הקיף מאה שנים. בדקנו גם בספרי היסטוריה, דברי ימי תוגרמה של רוזנס ובספר של יצחק בן צבי "ארץ ישראל וישובה" וכן בדפים עתיקים.

בספרו של דרור זאבי⁸, "התקופה העותמנית במחוז ירושלים במאה ה-17", מצאנו בעמ' 12 (בהערה 35) כי יהודים רכשו בתים ממוסלמים בשכונת אל ריישה (אחת משכונות היהודים ברובע היהודי) בירושלים. המחבר הפנה לסיגיל (ספר) ביה"ד המוסלמי כרך 107 דף 324, מס. 1401, 20, רביע תאני משנת 1033 (10.2.1624).

מהדבק (!) הדברים וממחקרה של מינה רוזן⁹ עולה כי ברוך יצא כשד"ר של ירושלים בשנת 1624 לקושטא ולארצות המזרח, פרס וארם נהריים. בהיותו בקושטא הוא התלונן על המושל איבן פרוך שעשק וסחט את בני ירושלים (האגרת הובאה במלואה בעמ' 486)¹⁰.

מעיון נוסף בספרו של א. יערי "שליח מארץ ישראל" יוצא שברוך גד יצא בשנת 1645 בשליחות מירושלים לארם נהריים (בבל) ופרס, ובשובו הוא סיפר שנפגש עם אחד מבני עשרת השבטים ושמו מלכיאל; כמו כן הביא איתו אגרת מאת "בני משה". סיפור זה נבדק לפרטיו על ידי א. יערי¹¹.

בספטמבר 1621 ברוך בן דוד הופיע בפני בית הדין המוסלמי השרעי בירושלים ונרשם בספר שהוא קנה מאיברהים בן חסן אל ביטאר שבעה קרט משלושה חדרים תחתיים בבית הנמצא בשכונת אל רישא בעיר העתיקה בירושלים. בית הדין ציין בחגיגה שברוך בן דוד בא לא מזמן לגור בעיר ירושלים. נעיר פה כי באותן השנים הייתה עליה לירושלים מצפת וכן מאיטליה¹².

ברישום אחר מדצמבר 1627 נכתב כי ברוך בן דוד הרב המשרקי קנה 5 קרט של בית הרוס רובו ו-5 קרט של אורווה ממשפחת אל גיעוני וצוין שם כי ברוך בן דוד המשרקי קנה שני קרט בחצר הבית

7. "שו"ת חקר' לב" כרך יב' (חלק חושן חבי סימן ל"ו).
8. "המאה העותמנית במחוז ירושלים המאה השבע-עשרה" – דרור זאבי.
9. "הקהילה היהודית בירושלים במאה השבע-עשרה", עמ' 334 – מינה רוזן.
10. ראה שם בעמ' 486 דיון על כך באגרות שבספר זה בעמ' 309-310.
11. ביטאון "סיני" כרך ו' (ת"ש) עמ' קסג" ואילך.
12. ראה רוזן עמ' 39. ראה עוד ש. סימונסון/תולדות היהודים בדוכסות מנטובה א רב תרג' עמ' 348.

ב. צאצאי המורישקוס- יהודים שמעולם לא עזבו את ירושלים. גרסא זו נראית מפוקפקת למי שמצוי בדברי ימי ירושלים.

ג. צאצאים של מגורשי ספרד מ-1492 שהגיעו לירושלים דרך ונציה. לגרסא זו יש תימוכין בדברי הימים מאותה תקופה וכן במציאתה של פרוכת ונציאנית עתיקה מהמאה ה-16 שעברה במשפחה מדור לדור.

בסיום ניתן לומר, שעד כה לא מצאנו את מוצא משפחתו של ברוך מזרחי עורך הצוואה, והקשר שלה עם אחת מהגרסאות הנ"ל, אולם מצאנו לנכון להעלות על הכתב מקצת מתולדות הבית והמשפחה, על לוח אבן, התלוי לזכרון על מקום הבית, ברחוב המלאך פינת רחוב הנבל ברובע היהודי בעיר העתיקה.

אנו מצפים לביאת המשיח ותחיית המתים במהרה בימינו.

שמואל שמיר (מזרחי), יליד ירושלים (1923) הוא מוסמך המחזור הראשון של הפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית. משפטן פעיל, בעל תחביבים רבים, וביניהם גינאלוגיה. מושך בעט סופרים, ורשימותיו התפרסמו בעיתונים הארץ, דבר, הבוקר, ידיעות אחרונות, עת-מול, במערכה, קרקע, שרשרת הדורות, לבית אבותם, והגירוזלם פוסט. מזה ארבע שנים הוא בעל פינה קבועה בבטאון "הלשכה" של לשכת עורכי הדין בירושלים. חוקר תולדות הישוב בארץ חשף וחקר את שורשי משפחתו בירושלים מאז 1643 ועד היום. הוא נשוי למרתה, ואב לאירית, יעל וצבי.

השכן וקיבל את הסכמתו של שכנו שיבנה קשת בחצר הבית הנ"ל.

תשע עשרה שנה לאחר מכן, נרשם בספרי בית הדין המוסלמי כי ברוך בן דוד היהודי קנה מזהרה המוגרבית את כל החדר במערב הבית בשכונת אל רישא.

התברר עוד כי ברוך בן דוד היה שדי"ר הקהילה בירושלים לקושטא ב-1624.¹³

המשרקי בערבית ומזרחי בעברית הוא לדעתנו תואר שניתן לברוך בן דוד לאחר שליחותו כשדי"ר לארצות המזרח. עוד התברר, כי ברוך היה בעל בעמיו והיה בעל אמצעים וחתימתו כערב לחובות אחרים התקבלה ברצון. נראה לנו כי הביטוי "מזרחי" הודבק לזיהוי של הרב ברוך שחזר משליחותו במסעותיו למזרח.

ברוך אל משרקי (המזרחי) הוא יהודי מירושלים. הוא אביו של אברהם שהיה שוחט בשנת 1650¹⁴ וכתב ספר "זכרון לבני ישראל" שפורסם שוב ב-1795 ובו דיני שחיטה¹⁵.

נראה לנו אפוא כי המצווה ב-1643 ברוך מזרחי הוא ברוך גד, ואילו ברוך גד שהיה שליח ירושלים לבבל (לארם נהרים) ולפרס ב-1695¹⁶, הוא נכדו של המצווה.

מקטעים אלה ברור שאביו של ברוך הוא דוד, אך איננו יודעים פרטים נוספים על המצווה, מוצאו וצאצאיו. מחקירות שערכנו התברר שהיו שלוש גרסאות למוצא המשפחה ואלה הן:

א. צאצאים של הרא"ם (רי אליהו מזרחי) מי שהיה הרב הראשי והרופא של הסולטן (חי בקושטא בשנים 1450-1526).

13. ראה אגרות השליח בספרה של מונה רוזן, הקהילה היהודית בירושלים במאה ה-17 עמ' 334.

14. ראה אמנון כהן במאה ה-17, עמ' 192.

15. ראה א. כהן שם, עמ' 192.

16. ראה עליו בא. יערי/סיני כרך ו' (תש) עמ' קסג' ואילך וכן א. יערי/שלוחי עמ' עמ' 145 ועמ' 271.

כיצד גיליתי את בית הכנסת של קוריה בספרד?

יעקב קורי

ידי חואן פדרו מורנו. מורנו הראה לי שלושה אתרים אפשריים לבית הכנסת, אבל פסלתי את שני הראשונים (DNA, אינטואיציה או מזל?). כאשר הגענו לאתר השלישי, אמר לנו מורנו שפה ישנה בעיה כי הגברת הזקנה שגרה בבית לא מוכנה לפתוח את ביתה בפני אף אחד. לפתע, הגברת הזקנה (שמה היה קסטנירה), שדמתה בצורה מדויקת לאמי, יצאה מביתה. אמרתי לה שאני בא מישראל, שמי הוא קורי, ומקור המשפחה שלנו מקוריה. אנחנו רוצים למצוא היכן היה בית הכנסת ואנו מבקשים את רשותה להיכנס לביתה. היא חייכה, והזמינה אותנו להיכנס. מורנו היה המום. כאשר נכנסנו, שותי לב שהבית היה בנוי בדיוק כמו בית הכנסת של קסטלו דה וידה. אבל השער היה מרובע ולא בצורת קשת כמו בבית הכנסת בוידה. כאשר שאלתי אותה מדוע, היא אמרה לי שהיא שמעה ממשפחתה, החיה באותו הבית מזה מאות בשנים, שהשער המקורי היה קשתי אבל הוא נהרס ברעידת האדמה של 1755. ירדנו למרתף והיא הראתה לנו ספרים עתיקים, אך העתיק ביותר היה משנת 1500, לאחר שהיהודים גורשו מספרד בשנת 1492. היא אמרה למורנו שהיא מסכימה שיערכו חפירות בביתה על מנת למצוא את שרידי בית הכנסת.

בתום הביקור, נתן לי מורנו במתנה ספר "קוריה וסיריה גאטה" וכתב הקדשה: "לידידינו היהודים, שספר זה יניח צעד נוסף למפגש של תרבויות שלעולם לא היו צריכות להיפרד."

בשנת 1999 נמכר ביתה של גברת קסטנירה לאדם פרטי ועד שנת 2011 לא בוצעו החפירות, אבל מורנו אמר לי בשנת 2011 שבחפשו בארכיביים של קוריה הוכח לפני מספר שנים שבית זה אכן היה האתר של בית הכנסת. לא ניתן לבקר בבית הכנסת כי גרים בו אנשים פרטיים. באינטרנט קראתי שהקהילה היהודית בקוריה הייתה קיימת כבר במאה השתים עשרה. ברובע היהודי חיו בערך 46 משפחות שעסקו במקצועות של חרטים, חייטים, צורפים, גובי מס וכדומה. עם הגירוש מספרד, כמה מהיהודים השתקעו בפורטוגל, שם הם התנצרו, כמו יהודה מאלבה. אלה אם כן העובדות.

אני משער שהיהודים של קוריה (עם אבות אבותי כנראה) ברחו לפורטוגל בשנת 1492, כי קוריה הייתה על גבול פורטוגל שקיבלה יהודים עד שנת

ניתן לקרוא סיפור זה במישור המציאותי או הסוריאליסטי. אחדים יאמרו "אם זה לא אמיתי זו בוודאי מעשיה מוצלחת", אחרים יקראו אותו בספקנות, בהשתאות או בחוסר אמון. אינני ארכיאולוג, היסטוריון או מדיום. אני איש עסקים, עם דוקטורט באתיקה עסקית. אני מלמד קורסים בכמה אוניברסיטאות, כתבתי ספרים אקדמיים, מאמרים, אתר אינטרנט, אך גם רומן, מחזה ומעט שירה. איש איש כאשר ידונו ליבו...

בעשרה באוגוסט 1998 כתבתי מכתב לראש העיר של קוריה בספרד והודעתי לו שבכוונתי לבקר בעירו, כי על פי המסורת מקור השם שלי קורי הוא מקוריה. סיפרתי לו ששפת אמי היא לדינו אך למדתי גם ספרדית, אני חי בישראל, נולדתי במצרים, מהורים וסבים ממוצא יווני ותורכי, וביקרתי פעמים רבות בספרד בענייני עסקים.

בעשרים באוגוסט 1998 כתב לי ראש העיר של קוריה: "אני מברך את דון חקובו קורי, ובהכירי את העניין שיש לו בביקור בעירו אני מתכבד להזמין ולארחו, בהביאי בחשבון את החשיבות של המטרה שהביאה אותו לרצות לבקר בארצנו. חוזה מריה אלברז מנצל את ההזדמנות על מנת להביע בפניו את העניין האישי שלו." באותו היום קיבלתי דוא"ל מחואן פדרו מורנו, הארכיאולוג האחראי למחלקת ההסטוריה והתרבות של עיריית קוריה, שכתב לי: "המטרה של הביקור שלו נראית לי מאוד מעניינת ומרתקת. כבוד ראש העיר מסר לי על רצונו לבקר אותנו. קוריה, שומרת בזכרונה ההסטורי את השם של רחוב בית הכנסת, ויש שני מקומות אפשריים למיקומו. אנו מקווים לראותו בקרוב בעירנו/עירו. נקבל אותו היטב." בעשרים וארבעה באוגוסט 1998 כתבתי למורנו: "בחפץ רב אבקר עימו בעירו ואראה את האתרים של בית הכנסת והרובע היהודי. אולי, יתאפשר לי עם ה-DNA שלי לאחר 500 שנה, לסייע לו למצוא את המיקום המדויק של בית הכנסת בו ביקרו אבות אבותי. זה מאוד חשוב למען התיירות של עירו... רואה אתה אדוני, שאני כבר לוקלפטריוט ואני חפץ לעשות דבר מה על מנת לסייע בכלכלת עירנו..."

בשמונה באוקטובר ביקרתי בבית הכנסת העתיק של קסטלו דה וידה מהצד האחר של הגבול, בפורטוגל. שותי לב איך נבנה בית הכנסת ובתשעה באוקטובר נסענו רעייתי רותי ואנוכי לקוריה שם התקבלנו על

רבים, בעל טור קבוע "אתיקה ואתה" בבטאון "רואה החשבון" (מאז 2009) ספרים אקדמיים שיצאו לאור בארה"ב בקלוור ובספרינגר (2001 ו-2004), מלן (2009), בישראל במאגנס (2008), בנושאי אתיקה עסקית לבעלי מניות מיעוט, בבנקים, מיזוגים ושוק ההון, קיימות, גלובליזציה ואחריות חברתית, אתיקה עסקית בישראל, הון ושלטון; רומן אתי שיצא לאור בישראל (2001); מחזה בעברית שתורגם לצרפתית; תיזה לדוקטורט בצרפתית (2004); ועוד. כמו כן כתב קורי פרקים בספרים אקדמיים (בצרפתית - 2010 ובעברית - 2011) והוא פירסם מאמרים רבים בעיתונות הכלכלית.

קורי כיהן בתפקידים בכירים בתעשיית ההיי-טק, היה סמנכ"ל כספים ומכירות באלביט בה עבד בין השנים 1973-1987, הוביל הנפקות בארה"ב ובישראל, כתב למעלה ממאה תוכניות עסקיות, ויזם מיזוגים, תוכניות הבראה, רכישות ומכירת ידע בארה"ב, אירופה וישראל. קורי נבחר למרצה המצטיין באוניברסיטת חיפה, והיה חבר בדירקטוריונים של שבי"ל TI, תיאטרון חיפה, פסטיבל הסרטים חיפה, וחברות עסקיות בארה"ב ובישראל.

קורי הרצה בפני הנהלת Transparency International בברלין, בפורום של האיחוד האירופי בסטרוזה, כינוס של מנכ"לים בצרפת, ועידת ההיי טק, הנהלות בנקים, כנס הדירקטורים, כנס מבקרי הפנים, שבי"ל, מרכז יזרעאלי, משכנות שאננים, ערבי השקה לספרים שכתב, ארנסט אנד יונג, קבוצת מגדל ברדיו, בטלביזיה, באלביט, בתע"א, BDO, מרכז האתיקה בבורסה לניירות ערך, אומ"ץ, אייפקס וארגון בוגרי אינסאד בישראל, ובהנהלת הרשות לני"ע בישראל. הוא מכהן בתפקידים ניהוליים בתנועת אומ"ץ למען מנהל תקין וצדק חברתי ומשפטי.

קשר:

ד"ר יעקב קורי

רחוב קוסטה ריקה 2, חיפה 34981

טלפון: 048246316, 048256608, 0544589518

פקס: 048343848

דוא"ל: coryj@zahav.net.il ו cory@netvision.net.il

אתר: www.businessethics.co.il

או www.businessethicscory.com

1497. הם חשבו שיחזרו בקרוב לספרד והשאירו את בית הכנסת במשמרת של אחת המשפחות, ששינתה את שמה, כמו אנוסים רבים, לשם של עץ - קסנירה, עץ הערמון, אבות אבותיה של הגברת הזקנה שחיה עדיין באותו הבית בשנת 1998. הם לקחו עמם את כל הספרים בעברית ולכן לא היו בבית ספרים כלשהם מלפני שנת 1500. היהודים של פורטוגל נאנסו להתנצר, כי לא אפשרו להם להגר כמו בספרד, אבל רבים מהם ברחו מאוחר יותר עם עזרתם של דונה גרציה מנדס ואחרים לתורכיה, יוון ואיטליה, שם גרה משפחתי עד אשר היגרו שוב למצרים, ישראל, צרפת או ברזיל. הגברת קסטנירה, שכנראה ידעה שבייתה היה בית הכנסת בהיותה אנוסה, החליטה בזקנתה לאפשר שיתבצעו חפירות ולהחזיר את ביתה ליעודו המקורי של בית כנסת. הדמיון שלה עם אמי הוא לא תעתוע אופטי כי יש לנו תמונות עמה, אבל יהודיות ספרדיות רבות דומות עד היום לספרדיות כי הן התחתנו עם ספרדים במשך 500 שנה. הסימפטיה שהיא חשה כלפינו, בפותחה את ביתה בפני ישראלי יהודי כאשר לא רצתה לפתחו לבני עירה, מוכיחה כנראה שהיא ידעה על אבות אבותיה היהודים.

אך מי יודע איך מתרחשים הדברים: מדוע החלטתי לבקר בקוריה, מדוע הארכיאולוג ביקש ממני שאסייע לו למקם את בית הכנסת, מדוע האישה הזקנה החליטה לפתוח לנו את ביתה, כיצד צאצא של קוריה שבא מישראל מצא את בית הכנסת אחרי 500 שנה? האם זה מעשה קסם, דבר של מה בכך, סיפור הגיוני? מי יודע?

איכה ילווני

בטור אינסופי

כל אלה אשר הייתי אנוכי!

איכה נפתח אשר הייתי

בטור אינסופי

עבור כל אלה אשר אהיה!

וכה מעט, כה כלום אנוכי

אנוכי של היום

שהוא כמעט של אמש,

שיהיה הכל של המחר!

(חואן רמון חימנט, האמת הבלתי נראית, ההווה)

ד"ר יעקב קורי הוא איש עסקים בינלאומיים המתמחה במיזוגים, מחבר של ספרים חלוציים באתיקה עסקית, ומרצה באוניברסיטת חיפה (מאז 2004), באוניברסיטת תל אביב (MBA בינלאומי - 2004/11), הטכניון (MBA 2009/10), אינסאד (2006) ומוסדות אקדמיים אחרים. קורי חיבר מאמרים

העברת מסורות בחסידות קרלין סטולין

אברהם אביש שור

תורת החסידות, סלדו מהנטייה להגזמה ובודאי שהסתייגו ודחו נמרצות סיפורי בדים שמטרתם רק "להגדיל את העניין".

יש סיבה נוספת לשימור המסורות ולהעברתן באופן מדויק. היות וחסידות קרלין סטולין מושרשת בארץ, וימיה בארץ כמעט כימי תולדותיה, למעלה ממאתיים שנה. בעוד שרוב רובם של החצרות הושמדו בשואה, נכרתו רציפות השמועות והמסורות, ומה גם שנכחדו אז כתבי יד רבים של חסידים, כל מקורות מידע הללו היקרים מפז הושמדו, נותקה אפוא המסורת הטבעית שעברה מדור לדור. לא היה בכוחם של שרידי המלחמה להעביר לדורות הבאים את אוצרות הרוח של החסידות מדורות עברו באופן אותנטי. הלכו לאיבוד חלק נכבד, מהסיפורים, המסורות, הגינאולוגיה, המוסיקה, ועוד.

לעומת זאת, חסידות קרלין סטולין בארץ שמרה על נכסי תרבות עתיקים אלו, היו בידי רבים מהחסידים ואיכותם, הכוח והכלים להעבירם לדורות הבאים. וכפי שאמרת, התמזל לנו שהחסיד ר' אהרן הויזמן שיחי, אצר בכשרונותיו הנדירים ושימר חלק נכבד מאוצרות הרוח, שאת חלקם הדפיס. בנוסף אפשר לזקוף לזכותם של עוד מזקני החסידים שנצרו את האוצרות והעבירו לדורנו.

עם זאת, יש חסידויות נוספות שבהם המסורות הם מאד מדויקות, כך למשל חסידות ברסלב הצליחה לשמר באופן נפלא הרבה מההיסטוריה שמלווה אותם. בהם גם מוסיקה סיפורים וגינאולוגיה. אני סבור כי הרדיפות עליהם, והחובה שעליהם להופיע בקיבוץ ראש השנה באומן, ריכזו את החסידים וגרמו לכך כי מכל פזורה מושבותיהם של חסידי ברסלב, הסתופפו בצילם של זקני החסידות שדווקא הדגישו את העברת המסורות והסיפורים בדייקנות.

אינני יכול לדון על מכלול הסיפורת והמסורות החסידית, זו שכן שרדה מקדמת דנא. המחקר האקדמי לדורותיו מתייחס בסלקטיביות למקור חשוב זה, ברצותו מרחק וברצותו כן מניח את יסודותיו עליו. לא הייתה, ועדין לא קיימת, אמת מידה מוסכמת על הכל שתקבע מה אמת במסורות ומה לא.

את היסודות לגינאולוגיה של קרלין סטולין הניח ר' אהרן הויזמן שיחיה, חסיד קרליני. בן למעלה משמונים, עדיין זכרוננו צלול. עוד בהיותו צעיר לימים, היה בו רצון אדיר לקלוט את ההיסטוריה של חסידות קרלין סטולין, על כל חלקיה ומגוון נושאה, בדברי תורתם, סיפורים, מסורות, מנהגים, נוסח ונעימת התפילה ומוסיקה. הוא שאב מפי זקני החסידים, בהשתוקקות עצומה, את אוצרות הרוח של קרלין סטולין, את רובם רשם וצרב בזיכרוננו הפנומנלי ולימים הדפיס אותם. במיוחד יש לציין את הגינאולוגיה שקיבל מפי זקני החסידים שהיה מסתופף בצילם. בדייקנותו וכשרונו המיוחד לפענח גינאולוגי, הצליח לשמר את הגינאולוגיה של שושלת הצדיקים, והביוגרפיה של חלק מחסידי קרלין סטולין בארץ ישראל ובעיקר בירושלים. את השושלת "גזע הקודש הקרלינית" הדפיס בספרו: דברי אהרן ירושלים תשכ"ב, וביוגרפיה של למעלה ממאה ועשרים חסידים בירושלים הדפיס בספרו מטה אהרן תש"נ. דברי תורה וסיפורים הדפיס בספריו הנ"ל ובספר ברכת אהרן תש"ל. בנוסף אליו קיבלו חסידים רבים שמועות וסיפורים מזקני החסידים מדור העבר.

חסידי קרלין גאים על המסורות המדויקות שבידיהם מקדמת דנא. לא כל חסיד ראוי להעביר את המסורות. מעבירי המסורות נבחרים באופן טבעי אך סלקטיבי. רק מי שידוע כי הוא דייקן, וזיכרוננו לא בוגד בו, הוא אשר החסידים מביאים את הדברים בשמו. "מספרים" – הם אלו בעלי הסיפורים והמסורות נבחרים בהעברת דבריהם, הם נמצאים בביקורת מתמדת של החסידים המאזינים, ואם אינם משנים במשך השנים פרטים, אפילו קלים, הם ראויים שמסורותיהם וסיפוריהם ימשיכו לדורות הבאים.

כיום כבר חלק נכבד מהסיפורים והמסורות הודפסו ורבים אחרים רשומים בכתבי יד. החסידים הצעירים הוגים בהם ומספרים אותם בעל-פה. אם כי עדיין נמצאים סיפורים ומסורות בפיהם של זקני החסידים שעדיין לא נרשמו.

לדעתי תופעה זו היא די ייחודית ביחס למגוון חצרות החסידים, ונוצרה, בגלל היות צדיקי חסידות קרלין סטולין לדורותיהם, דייקנים, ומקפידים מאד על המסורות והמנהגים באופן קיצוני מאד. וזאת בנוסף למדת האמת שהייתה נר לרגלם ובסיס לכל

של חסידות קרלין סטולין, אשר מאז ועד עתה עדיין לא נס ליחה ולא פג טעמה. החסידות הצליחה לשמר אנתולוגיה הכוללת למעלה מ-700 לחנים עתיקים. על חלק ניכר מאותם לחנים נשמרה גם המסורת, מי הלחין, באיזה תקופה הולחן, ומי מהחסידים "העלה" אותו ארצה.

עם ה"פרסטרויקה" ונפילת ברית המועצות בראשית 1990, יזם הרבי מסטולין קרלין שליט"א שהוא עצמו נצר יחיד משושלת הצדיקים שעמדו בראש ההנהגה במשך מאתיים וחמישים שנה, והטיל על קהילת החסידים כי תטה שכם עם המאמץ הלאומי להציל את הנוער היהודי מטמיעה והתבוללות. שליחי חסידי קרלין סטולין שהפכו להיות רבנים ראשיים בקייב בירת אוקראינה ומינסק בירת בילרוס, עסקו במשימה זו בהצלחה מרשימה, תוך כדי שיתוף פעולה חיובי עם הגורמים הממלכתיים של ישראל ותנועות הנוער שלה. אני עצמי הייתי בין סגל הפעילים, הקמתי יחד עם חבריי מוסדות חינוך וקליטה בישראל לבנים ולבנות ממדינות חבר העמים. עבודה זו דרשה ניידות בין ישראל לבין מדינות חבר העמים. בין פעילות לפעילות, הקדישו השליחים שכבר ידעו רוסית על בוריה, ונברו ככל יכולתם במרתפי הארכיונים הרוסיים. מטרותם הייתה לאתר ולצלם חומר הקשור לתולדות חסידות קרלין סטולין. ואכן עלה בידם לדלות תעודות היסטוריים ותווי נגינה, שמהן אני מפרסם מדי פעם בקובץ בית אהרן וישראל, קובץ שהוא בעיקרו תורני, היוצא לאור על ידי מרכז מוסדות קרלין סטולין בישראל, והמופיע בתדירות מדויקת, מדי חודשיים, זה למעלה מ-25 שנה. הקובץ מופץ בעולם התורני והאקדמי ומוערך בידי תלמידי חכמים וחוקרים. במשך תקופה זו זכיתי לפרסם בו כמאה מחקרים על תולדות חסידות קרלין סטולין.

התרגשתי מאד, כשפרסמתי מפקד מהעיר קארלין משנת תקמ"ד 1784, ובהם שמות משפחות של אבות שושלת צדיקי קרלין. המפקד כתוב בפולנית עתיקה, ותורגם על ידי בעל מקצוע. נפעמתי כשנוכחתי בקטעים המתייחסים לשמותיהם ושמות בני משפחותיהם, הכל מתאים למסורת שבעל פה. הכל מדויק, שמות האישה ושמות הבנים והבנות, החתנים והכלות. כאילו הועתקו אות באות מספרו של החסיד ר' אהרן היוזמן שיחיה לאורך ימים טובים.

הדברים הובאו לפני אנשי החברה הגינאלוגית בירושלים ביום?

כחוקר היסטוריה של חסידות קרלין סטולין המתפרסת על תקופה של למעלה ממאתיים וחמישים שנה, אני משתמש עם סיפורי החסידים ומסורותיהם, בעיקר עם גרעיני הסיפורים, כבסיס להכרת המאורעות והבנת התהליכים ההיסטוריים. כשאני מצליב אותם מול אירועים היסטוריים אחרים, או תהליכים מדיניים וגיאוגרפיים, או חומר ארכיוני מהשלטונות הפולניים או הרוסיים, אני לא פעם נדהם ונפעם מההשתלבות הכליכך מדויקת ביניהם.

כך גם עם המנהגים. לחסידות קרלין סטולין נשתמר אוסף מנהגים עתיקים שבחלקם הגדול עדיין נוהגים כך חסידי קרלין גם בימינו. כשאני משווה את המנהגים האלה, עם המקורות הראשונים של החסידות ומתנגדיה, אני בהחלט יכול להסיק כי מנהגים אלה מקורם בראשית החסידות, ושרדו רק בחסידות הקרלינית. יתירה מכך. רבים מהכתבים האנטי חסידיים, מתייחסים בזלזול רב נגד מנהגי חסידים בימי ראשית, מהם מנהגים שלא שרדו היום בחסידות, מלבד בחסידות הקרלינית, והחוקרים האקדמיים שלא הכירו את מנהגי קרלין סטולין לא היו מסוגלים להבין נכון חלק מכתבי המתנגדים הראשונים שאותם הם פרסמו וחקרו.

לא ארבה בדוגמאות, אך כדי לסבר את האוזן אציג מספר מהן: (1) התפילה הקרלינית היא בקולי קולות, שונה מאד ממה שאנחנו מכירים בכל חצרות החסידים. תפילה כזו הייתה תפילתם של המגיד ממעזריטש ותלמידיו. אלא שכבר בדור השני השתכח אצל רובם, ושרדה אך ורק אצל חסידי קרלין סטולין. (2) מנהג לאפות מצות מקמח קטניות, מנהג מוזר שיש בו השלכות הלכתיות לא פשוטות. מנהג שהיה אצל המגיד ממעזריטש, נשכח ונכחד, מוזכר בכתבי המתנגדים ללא הערה מעורר הכתבים מחדש מר מ. לוינסקי. שרד אצל חסידי קרלין סטולין. (3) אצל חסידי קרלין סטולין עד היום נהוג כי בחג שמחת תורה, לפני אמירת אתה הוראת, אומר שליח צבור את יג העיקרים של אני מאמין, לפני הילדים והקהל ומתרגם אותם, אחת לאחת לאידיש, וכולם עונים יחד בסיום לכל עיקר: "אמת!" הדברים מובאים בכתבי המתנגדים, בצורה מעוותת ופוגעת, אף חוקר לא ידע לפרשן את הדברים, כי הוא לא היה מודע למנהג ששרד בחצר קרלין סטולין.

בתוך כל מגוון הפולקלור העתיק והמקורי שעבר מדור לדור, אני אתייחס בקצרה למוסיקה עשירה

שאל את המומחה

מחקר משפחתי בחבל ארץ וּשְׁמוֹ: בוקובינה לאה הבר גדליה

ניתן לפנות לארכיונים בכתב ועדיף לשכור את שירותיו של חוקר מקצועי.

לרשימת חוקרים מומלצים –

<http://www.shtetlinks.Jewishgen.org/sadgura/ReischToronto.gtml>

מקורות בספריית המורמונים Family History Library, Salt Lake City

• קיימים 40 מיקרופילמים המכסים את השנים 1865-1940.

• כמו כן קיימים 105 מיקרופילמים של "רישומים ציבוריים" לשנים 1780-1937

<https://www.familysearch.org>

[2] מקורות נוספים

• Cz-L-The Czernowitz/Sadgura Discussion Group

<http://czernowitz.ehpes.com> בקבוצה זו למעלה מ-350 חברים מן העולם כולו אשר הביאו להמחשת החיים בבוקובינה בכלל ובצ'רנוביץ בפרט באמצעות תמונות ישנות, שירים, ביטויים, סיפורי משפחות, סיפורי מסע וספר בישול. אלה תרמו גם ליצירת מאגרי נתונים כגון: שמות משפחה ומוצא, מקצועות, שמות רחובות לפי תקופות, מפקדים לשנים 1880, 1889, 1900, 1869 פנקסי כתובות ובעלי עסקים לשנים 1914, 1917, 1936, 1898, 1909 חקלאים יהודים בשנת 1808, בוגרי הגימנסיה בשנים 1853-1890 ועוד.

• הבלוג של אדגר האוסטר

<http://hauster.blogspot.com>

• האתר של פיטר אלבאו

<http://bukowina.info/index.html>

• הארגון העולמי של יהודי בוקובינה (האתר בבניה) <http://www.bukowina.org.il>

• המוזיאון הוירטואלי של סטיבן לסקי להסטוריה משפחתית – עמוד צ'רנוביץ

<http://www.museumoffamilyhistory.com>

• הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי – ספרי הקהילה של צ'רנוביץ נמצאים ע"ג מיקרופילם

הם אינם מקוטלגים. נדמה שערכם הוא בעיקר היסטורי ולא גינאלוגי.

בוקובינה הינה חבל ארץ זעיר בצפון מולדובה. שם זה נקבע החל מהכבוש האוסטרו-האבסבורגי בסוף המאה ה-18. עם השתלטות צבא הקיסר היה מספרם של יהודי בוקובינה 2356 נפש.

בחסות שלטון זה ובעקב בין השנים 1849-1914, התפתח תור הזהב של יהודי בוקובינה. בתום מלחמת העולם הראשונה עבר השלטון לידי רומניה ובתום מלחמת העולם השנייה חולקה בוקובינה בין רומניה וברח"מ – היום אוקראינה.

הריבוד החברתי בבוקובינה הצטיין בקוטביות: שכבות עשירות ומשכילות שרכשו תרבות כללית בצביון גרמני ושכבות עממיות דתיות/חרדיות ודלות הכנסה. בשלהי המאה ה-18 התבססו באזור גם שתי חצרות חסידים פעילות ותוססות: שושלת פרידמן (שהתיישבה בסדגורה ליד צ'רנוביץ) ושושלת האגר (שהתיישבה בעיר ויזניץ).

מקורות למחקר גינאלוגי בבוקובינה

[1] Vital Records רישומי לידה-פטירה –

נישואין

המקורות הארכיוניים עבור העיירות אשר נותרו ברומניה הם כמעט מלאים:

• רדאוץ (Radauti) 1857-1887 לידות ופטירות 1870-1877 נישואין

• סוצ'אבה (Suceava) 1843-1894

• גורה הומורה (Gura Humorului) 1857-1909

• וטרה דורני (Vatra Dornei) 1877-1887

• בורדוגיני (Burdujeni) 1860-1865

בנוסף קיימים חומרים נוספים בעיירות השונות. הכניסה מותרת אך מוגבלת, דהיינו, רק בני משפחה רשאים להתבונן במסמכי המשפחה.

המקורות הארכיוניים עבור עיירות שנמצאות באוקראינה לוקים בחסר:

רצוי לבדוק רשימות מצאי באתר של מרים וינר

<http://www.rtrfoundation.org>

עבור העיר צ'רנוביץ (Czernowitz) – קיימים חומרים רבים, לא כך פני הדברים עבור העיירות בצפון בוקובינה.

נובמבר 1918 - דצמבר 1919" בתוך *שנות, אוני תל*
אביב 1992 עמ' 39.

הורודצקי, ש. *החסידות והחסידיים, ספר שלישי:*
לתולדות בית הצדיקים מסדגורה, הוצאת דביר, תל
אביב 1961.

זהבי-גולדהאמר, א. *טשרנוביץ, ערים ואמהות*
בישראל, חלק רביעי, מוסד הרב קוק, ירושלים 1950.

ד"ר לאה הבר גדליה, שימשה כמזכירה ארצית של
החברה הישראלית לחקר שורשי משפחה משנת
2005. היא פעילה בדור ההמשך של ארגון יוצאי
בוקובינה, חברה בצוות מפענחי המצבות בבית
העלמין של צ'רנוביץ, אחראית להקמת אתר העיירה
הירלאו (רומניה) באתר *Jewishgen*, חוקרת ובונה
עצי משפחות, מרצה בתחומי גינאלוגיה שונים
ופעילה בארגון ימי עיון וכנסים.

• ספרי יזכור (רשימה חלקית בלבד):

History of Radautz by R' Israel Harnik, 1948

עותק בגרמנית נמצא בארכיון המרכזי לתולדות
העם היהודי בירושלים

ההסטוריה של יהודי בוקובינה מאת הוגו גולד

[http://www.jewishgen.org/yizkor/
bukowinabook/Bukowina.html](http://www.jewishgen.org/yizkor/bukowinabook/Bukowina.html)

Pinkas Hakehillot Romania. Vol.2 Published by
Yad Vashem

פנקס קהילות רומניה, כרך 2 ערכים עבור
רדאוץ, סירט וסדגורה.

The Book of Suceava (Shotz) Jews

ספר יהודי סוצ'אבה (שוץ) יצא ב-2007

שואת יהודי צפון בוקובינה, יצא ע"י ארגון
יוצאי בוקובינה 2009.

ביבליוגרפיה מומלצת בעברית:

שערי, ד. "המועצה הלאומית היהודית בבוקובינה
במעבר מהשלטון ההאבסבורגי לשלטון הרומני,

קול קורא

הצעות להרצאות ביום העיון הארצי

העמותה הישראלית לחקר שורשי משפחה שמחה להודיע על יום העיון השביעי אשר יתקיים ביום
ה-29 לנובמבר 2011 (ג' בכסלו תשע"ב) בבית התפוצות בתל אביב.

הנושא המרכזי של יום העיון יהיה: **הרב תחומיות של חקר השורשים**. חקר שורשי המשפחה נוגע
בכל תחומי החיים של משפחותינו: חיי היום יום (בריאות, חינוך, תעסוקה ועד מזון ולבוש) וכן
מחזור החיים מהלידה ועד המוות, הגירה, קליטה וכד'. המחקר על כל היבטיה של הגינאלוגיה נעזר
היום בכלים מודרניים אשר נפתחו בפנינו: האינטרנט, טוויטר, פייסבוק, בפרים אלקטרוניים,
ווביגרים (סמינרים ברשת) ועוד. יום העיון יתחלק לשני חלקים: החלק הראשון יכלול הרצאות
בתחומים השונים הקשורים לחקר השורשים, מדמוגרפיה ועד וחיי היום-יום. החלק השני יוקדש
לאמצעים הטכניים המודרניים הקשורים בנושאי ההרצאות, ובו תהיה הדגמה של השימוש בהם.
בנוסף לכך נקיים סדנאות בהן יוסברו ההיבטים השונים של הטכנולוגיה המתקדמת התורמים
לקידום המחקר הגינאלוגי.

אני מזמינה אתכם להגיש הצעות על כל היבט של חקר השורשים. במידה ואתם משתמשים
בטכנולוגיה מודרנית, אנא ציינו זאת בהצעתכם:

אורך ההצעה: עד 100 מלים. יש לצרף ביוגרפיה קצרה: עד 50 מלים.

אנא רשמו באיזו שפה (עברית או אנגלית או שתיהן) אתם מעוניינים להרצות.

תאריך אחרון להגשת הצעה: ביוני 2011

כתובת למשלוח: yomiyun7@gmail.com

בברכה,

ד"ר מרתה לב-ציון, יושבת ראש
הועדה המארגנת את יום העיון #8232
העמותה הישראלית לחקר שורשי משפחה

המדור לחיפוש קרובים

חיפוש קרובים בארץ

2. ייתכן ושם המשפחה המקורי היה יענקלוב.
  3. אביו של מאיר לוי היה פייבל לוי (אולי פייבל יענקלוב).
  4. מאיר לוי הגיע ללונדון בשנת 1909, לערך, יחד עם רעייתו, דינה סאגורסקי, מזאגאר (Zagare).
  5. למאיר ודינה לוי היו שני ילדים:
    - אייבי לוי, נולד בשנת 1908, בזאגאר (Zagare) ליטא
    - אתי לוי, נולדה בשנת 1911, בלונדון
  6. כנראה המשפחה היגרה לישראל.
- אני מבין שאני מחפש מחט בערימת שחת לאור כל המרכיבים הלא-ידועים.

בתודה מקרב לב,

יואל לוי, לונדון

סגן נשיא, JGSGB

Joel Levy ilevyuk@btopenworld.com

יואל לוי, מלונדון, מחפש קרובי משפחה בישראל. הוא סיפק לנו תמונה של אחותו וגיסו של הסבא רבה שלו שכנראה היגרו לישראל.

מאיר לוי: אחות וגיס

תמונה זו ניתנה לי בדרום אפריקה לפני שנים רבות ע"י הדודה רבה שלי, (אחיינית הזוג) זמן קצר לפני פטירתה. בפגישתי האחרונה איתה עלו שתי תגליות מפתיעות:

1. היא הייתה בטוחה ששם המשפחה לא היה לוי במקור
  2. הייתה לה תמונה של אחות וגיס אביה שהיגרו לישראל - שמותיהם אינם ידועים.
- בהעדר שמות, יש תמונות ואני יכול להוסיף את המידע המשפחתי הבא:
1. אחיה של האישה בתמונה היה הסבא רבה שלי. שמו היה מאיר לוי והוא נולד בשנת 1884, לערך, בשאבל (Siauliai) ליטא, או בריגה, לטביה.

חדשות מארכיונים, מוזיאונים וספריות בישראל ספרייה רוסית בירושלים הריאט קאסו

צוות: מנהלת הספרייה היא קלרה אברט הנעזרת בארבע ספרניות נוספות.

אוספים: בספרייה יש כ-100,000 ספרים ברוסית, 500

ביידיש וכמעט 1,000 ספרים בשפות אחרות כולל מילונים בשתי שפות וחומרים ללימוד שפות, ספרים מתקופתו של סטלין ואוסף של חומר אנטישמי שנכתב

ע"י יהודים. האוסף מקוטלג ובקרוב יהיה מקוון. ישנה מחלקה ייחודית למדי של ספרים נדירים שכוללת ספרים חתומים ע"י מחבריהם.

חדר הספרים הנדירים הוא לזכרה של אידה מילגרום, 1908-2002.

ישנם חיבורים ספרותיים שתורגמו לרוסית, ספרים ברוסית שפורסמו בישראל, וכן ירחונים, עיתונים וחפצים שונים.

שימושים גינאלוגים:
לחלק העיוני יש כמה מקורות שימושיים. נמצאות אנציקלופדיות יהודיות וספרים אודות שמות יהודים, שמות מתקופת האימפריה הרוסית וכו'. צוות של ארבעה אנשים מוכן לתת

עזרה. כדאי להגיע בליווי דובר רוסית היודע אנגלית או עברית על מנת לעזור לאתר צרכי תרגום ומחקר, מהם יש הרבה באזור ירושלים.

סטטיסטיקה: כ-4,000 אנשים משתמשים בספרייה מדי חודש. התקציב מינימאלי אך המקום מטופח

באהבה ומאורגן היטב, ככל ספרייה טובה.

הריאט קאסוב היא ספרנית בדימוס מספריית בלומפילד, האוניברסיטה העברית, ירושלים. היא הייתה

הספרנית של ה-IGS במשך 12 שנים ותורמת ל"שרשרת הדורות" ולתקופונים גינאלוגים אחרים.

כתובת: הספרייה ממוקמת בשוק מחנה יהודה, בשדרה סגורה עם סופרמרקט ושרותים אחרים. המיקום מרכזי לירושלמים ובמיוחד לעולים חדשים מרוסיה, וסואן עם קונים, מסעדות ים תיכוניות ובתי קפה.

שעות פתיחה: ימים א'-ה', בין השעות 19:00-19:00

שוק הקניון, אגריפס 88, ירושלים 94386

טל: 2 972 5375723

(באנגלית) www.antho.net/html/jrl/ind.html

(ברוסית) www.jeruslib.com

מטרות: הספרייה בעלת אוסף של ספרים, ירחונים ועיתונים בשפה הרוסית הינה מרכז תרבות שמסייע בקליטת עולים רוסיים בחברה הישראלית ע"י מתן מידע חשוב הנחוץ לחיים בארץ בשפתם המקורית. היא גם מפחיתה את לחץ המעבר לתרבות חדשה ע"י שמירת הקשר לארץ מוצאם של החברים בה. בעשור האחרון הגיעו למעלה ממיליון מהגרים מברית המועצות מכל הגילים, וספרייה זו מספקת שרות ייחודי לאוכלוסיה זו. מתקיימים בה אירועים שגרתיים והרצאות, כולל אירוח סופרים, מוזיקאים ותורמים לספרייה.

היסטוריה: הכול החל בשנת 1990 עם האוסף הפרטי הקטן של קלרה אלברט, היום מנהלת הספרייה. היא הייתה ממוקמת בשכונה אחרת והייתה תחת חסותו של הפורום הציוני של יהודי ברית המועצות, ארגון הגג של פעילים סובייטים לשעבר. היא נתמכה גם ע"י הסוכנות היהודית. הספרייה הגדילה את אוספיה באמצעות תרומות ותקציב מינימאלי. בשל העדר תקצוב הופצה הודעה לציבור להציל את האוסף. תמיכה סופקה ע"י עיריית ירושלים שאימצה אותה כחלק ממערכת הספריות שלה. משרד הקליטה גם מספק תמיכה כלכלית. הספרייה עברה למקומה הנוכחי בשנת 2008.

מעמד ארגוני: הספרייה קשורה עכשיו עם מערכת הספריות של עיריית ירושלים, ובה האוסף הגדול ביותר של חומר ברוסית בספרייה ציבורית מחוץ לבריה"מ.

כתבי עת גינאלוגיים זרים

סקירת מעגל הגינאלוגיה היהודית מספר 103 פורסם

מטילדה טג'ר

בדיקה גינאלוגית ממץ עד לנהר הריין

פסקל פוסטיני מפרסם דו"ח ביניים אודות תהליך שיקום בן שלוש שנים בבית הקברות ע"ש קרהאנגי. בסקירה מס. 99 הוא כבר תיאר את עבודתם של סטודנטים מתנדבים מגרמניה וממזרח אירופה, חברים ב־ASF שתודרכו ע"י אנשי אקדמיה בלגים. ביתניים הושלם תהליך השיקום באתר ועתה מפענחים את הכיתוב ומתאמים עם העדויות ע"מ לשחזר את ההיסטוריה של המשפחות המקומיות. כניסיון מקדים לקראת הפרסום הסופי, מבהיר פוסטיני את פירוש השם הנדיר עוזר/אוזר שהוא מצא על שטר משנת 1664. הוא מציין שכל אלה הנושאים שם זה הם צאצאים של עוזר לוי המוזכר בשטר זה למרות הגירתם לכל חלקי מחוז המוזל.

אמיל, ויקטור ורנה וורמו נסעו מוולדוויסה לפרזי דרך לוקסמבורג.

בתיאורם בן שלושה חלקים את משפחת וורמו (סקירה מספר 99, 100 ו-102) הפסיקו לואי וורמו וגיא וורמו את תיאורם אחרי שמואיז וורמו, שנולד בשנת 1767 בערך, התחתן עם אישה מוולדהוויסה. לורנט מויזה מתאר את משפחתו של מואיז ומציין לשבח את הקריירה של שניים מנכדיו ואחד מניניו, עורך דין ידוע, שופט, פוליטיקאי וסוציולוג בצרפת בתחילת המאה ה-20.

כיצד התפתח המחקר בווארשה?

דניאל וואנגלובה מעדכן את פרסומם של בדיקותיו המשפחתיות בסקירות מס' 79 ו-80 (2004) ומנצל את המיחשוב של כמויות גדולות של נתונים ומסמכים בארכיבים פולניים וב־JRI-פולין של Jewishgen. הוא מציג מגוון של חקרי מקרה עם "כיצד" שיכולים לעזור לקורא אף מסיים בתכנית הכשרה מעשית (שאת תוצאותיה ניתן לבדוק בהערות השוליים).

הספר הנפלא של רכב"ץ

ז'ן-פואר דוראנד מספר כיצד כנראה אבד ונמצא באופן ניסי ספרו האגדי של הרב שמיון בן צמח גורן, הרכב"ץ (פלמה דה מיורק, 1361-אלג'יר 1444) מלפני

21 דורות. זהו למעשה מחזור, אוסף של שירים שיקראו בימים הנוראים. לידתו מחדש של כתב היד יקר הערך ועתיק יומין זה הוביל לבדיקתו וניתוחו המעמיקים: בשנת 2002 המשפחה החליטה לתרום אותו למוזיאון היהודי של אומנות ותרבות בפריז. ז'ן-פיאר גוראן מראה כיצד הוא צאצא של הרכב"ץ למרות פרק הזמן של 18 דורות שחלף.

ארנסט קלמן

נא להפנות כל שאלה ל־Cercle de Genealogie Juive
office@genealoj.org

תבקרו באתר האינטרנט שלנו:
www.genealoj.org (תקליקו על דגל אנגליה לגרסה האנגלית)

שמות: החברה הגינאלוגית היהודית של באנגליה

(Jewish Genealogical Society of Great Britain כרך 18, מס' 3, דצמבר 2010.)

סקירתה של הריאט קאסוב

גלוי מרגש ביותר: שאול איסרוף

גילוי מצבתה של הסבתא־רבתא של המחבר בבית קברות המכוסה צמחיה במרחק של שלושה ק"מ מהעיר לינקובה בליטא, נעזר בתמונה שצולמה ע"י אביו בשנת 1923 והמתואר כאן. בשנת 1994, בנוסף לגילוי המרגש, הוא מצא ששלוש מאחיות סבתו נרצחו בשואה. המחבר נתן עדות ביד ושם עבור 46 שמות. ממש מרגש.

הנרי גולדסטון החמקמק: רוזמרי ונצארול

המחברת חיפשה את דוד אימה שהיה הצעיר מבין תשעה ילדים ונולד בשנת 1877 בלונדון. הוא נפטר ונקבר בבית קברות ע"ש אייבי גרין בברמרטון מדינת וושינגטון, בשנת 1921, בשם הרי גיימס. נושא המאמר הוא המתודולוגיה והרשימות בהן היא השתמשה.

ארנולד וורטהיימר: תמונה שמספרת סיפור: מרטין ניקולסון

זהו חיפוש מתודולוגי נוסף הכולל צילומים של דודה רבה רבה שנולד בבירמינגהם, אנגליה, בשנת 1859 וכנראה נפטר בדרום אפריקה. חיפושים בארכיונים בדרום אפריקה ובספרייה הציבורית בפורט אליזבת הוכיחו את השתתפותו במלחמת הרובים של באזוטולנד, בין השנים 1880-1881. הצילומים

סיפקו תיעוד ראשוני בסיפור זה. דו"חות של בימ"ש שפורסמו בעיתונים מקומיים, הראו את הליכי פשיטת הרגל שלו. תאריך פעולותיו האחרון הידוע הוא 1885.

משפחת לייטמן מלידס: אן לייטמן

סיפורה של המשפחה שהיגרה לעיר לידס סביבות השנה 1880 מוילנה, ואשר אביה הקדמון היה יוסל ליכטמאכר (1751-1797). העסק המשפחתי הידוע בשם Steam Cabinet Works-לאוי לייטמן ובניו - שרד עד לשנות ה-60 של המאה שעברה. היסטוריה משפחתית עתיקה רבה נמצאה באמצעות מקורות מקוונים אך המאמר מתרכז במקורות המתעדים את פעילות המשפחה.

מכתבים שנמצאו לאחר 70 שנה: ג'אונזי שירם

ציטוט מהמחברת: "גיליתי 400 מכתבים שנשלחו בין השנים 1939-1946 ע"י אבי ל-78 מכותבים. הם נשלחו מצ'כיה, אנגליה, שוודיה, צרפת, פלסטין, סין, ארה"ב ודרום אמריקה, ותיארו פרטים אינטימיים על חיי אבי, חבריו וקרובי משפחתו. ההיסטוריה המשפחתית שונתה ללא היכר ע"י הנאצים".

מצבה על הר הזיתים: טובה ביר

"כיצד מוצאים מצבה בהר הזיתים: חקר מקרה" יכולה להיות כותרת המשנה של מאמר אינפורמטיבי זה. מציאת המצבה של סבא רבה של המחברת, שנולד בקולומביה, אוקריינה, ונקבר בשנת 1910 היווה בוודאי את השיא במחקר משפחתי זה.

עוד משפט דרייפוס: סורל קרבל

ספר זה בשם "בית הקברות היהודי בהגנהיים" סוקר את בית הקברות הממוקם קרוב לבאזל, שוויץ. המחברת מחפשת את השם בלוך, שפירושו אדם מבחוף. השמות בא-לוך, רואלאך מהווים ואריאציות לשם בלוך. היא מצאה אישיות בשם בלוך באחד מספרי פרוסט, ומציינת עובדות מעניינות אודות נושאים שכנראה אינם קשורים כלל.

יהודי אמריקאי בעירה וולשית: הרולד פולינס

זהו סיפור מעניין ומתועד היטב אודות יהודים ממרוקו שהתיישבו בוואלס בשנת 1811. במפקד של היישוב מרתיאר תיפדיל משנת 1851 מופיע שמו של ינטוב לוי שנולד במרוקו.

סר משה מונטיפיורי ומיפקדיו: לוסיאן גבאי

מונטיפיורי ערך מפקדים אודות המתיישבים היהודיים בפלסטין והן אודות יהודי אלכסנדריה, צור וביירות בזמן ביקוריו שם בין השנים 1839-1875. הפרטים מהווים סקירה מקיפה אודות חיי היהודים באזור זה. נכתב הרבה על נושא זה אך מאמר זה מהווה סיכום קצר של מבצע זה. חלק מהחומר מופיע באתר

www.montefioreendowment.org.uk

פרנקפורט כיעד לחקר גינאלוגי: ז'נט רוזנברג

כל מי שקרא את ספרו של עמוס אלון "המייסדים" אודות משפחת רוטשילד, העיר פרנקפורט ותושביה היהודים קיבל מידע רב. מחקר גינאלוגי נראה כמיזם טבעי לעיר זאת. בקורים לאתרים יהודים, תיאורם ותיאור ארכיבים שונים מספקים מודל לביקורים בערים ועיירות אחרים בעתיד.

הקהילה היהודית בבירמינגהם, אנגליה: אנטוני גוסף

יהודים גרו בבירמינגהם משנת 1770 בערך. האוכלוסייה גדלה מ-50,000 בשנת 1800 לכ-1,000,000 היום, אך לא כך האוכלוסייה היהודית. יהודי מזרח אירופה הפכו אותה לקרש קפיצה בדרך לארה"ב. מבין הבודדים המפורסמים שנולדו שם נמנים מיכאל בלקון ונכדו, דניאל דיי-לואיס.

יהודים ספרדיים בסקוטלנד: הרבי קפלן

רוב יהודי סקוטלנד הם אשכנזים שהיגרו מהאימפריה הרוסית ומגרמניה/אוסטריה, אך ספרדים אחדים התיישבו בגלסגו ובאדינבורג. מעניין לקרוא את סיפוריהם. עבורי זאת גינאלוגיה במיטבה המתעדת את כל היהודים באזור מסוים.

פסיעות רגליים בעבר: דורין ברגר

זאת ביוגרפיה מיניאטורית אודות סמואל לואיס שנולד בבירמינגהם בשנת 1837 ונפטר בלונדון בשנת 1901. האנציקלופדיה היהודית מציינת היותו מלווה כספים ופילנתרופ. זה נשמע, לפי אמות המידה העדכניים, כסתירה במונחים אך ניתן כאן לקרוא אודות מפעל חייו.

"השנה הזאת בצ'רניבטסי": הרולד ג'רבס

אחת הנקודות המעניינות בסקירתו הקצרה היא שיקום בית הקברות היהודי ע"י CJCRO. שתי האותות האחרונות מציינות את ארגון השיקום. פועלים אחדים מקבלים את משכורתם מה-ASF-

נירסות של שמות : *Pollak, Polak Polack* מאת Anna
L. Staudacher

המחברת מסבירה על פי דוגמאות רבות כיצד נוצרו
הגירסות הרבות. רק במאה ה-19 הגיעו רוב השמות
לגירסה קבועה.

המבורג

ממצאים מאת *Jutta Braden*

על פי חוזה נישואים מ-9.3.1812 המחברת מראה
שהכלה בעלת 18 מצנפות לילה.

ועל פי חוזה של מכירת דירה היא מפרטת את
תכולת הדירה.

רישום הנישואים במשרד הרישום בהמבורג חלק 14
ואחרון מאת *Hannelore Goettling-Jakoby*

פירוט 118 רישומים משנת 1875 מסורים לפי
האלפא-ביתא.

מקורות בארכיון של המבורג לקביעת קשרי משפחה
בין משפחות יהודיות באלטונה ובדנמרק מאת
Juergen Sielemann

המקורות הם מאלטונה והם: רישומי לידות
ונישואים מהמאה ה-19.

Aktion Suehnezeichen Friedensdienste ארגון גרמני
ללא מטרת רווח המבקש לכפר על פשעי הנאצים.

מעין 96 ביטאון החברות הגינאלוגיות בשווייץ
ובהמבורג, דצמבר 2009 שווייץ

המצבות היהודיות העתיקות בשווייץ מאת רימונד
מ. יונג (Raymund M. Jung)

המדובר באיבנהר רינוס קרוב לקונסטנס שיהודי
באדן שכרו ב-1603 עבור בית קברות. היום האי
מחובר ליבשה ומשמש כבית קברות עבור הקהילות
Endingen-Lengnau

יהודים בשטרושטדט (Strohstadt) ב-1686 מאת
Guenter Boll

רשימה של 51 בתים ויושביהם בברייזאך ב-1686

יהודים בעיר ברייזאך ב-1696 מאת Guenter Boll
רשימה של 43 יהודים ב-1696 Ville neuve de
Brisach

יהודים בעיר שבקדמת אוסטריה *Altbreisach* בשנת
1745 מאת Guenter Boll

רשימה של 28 שמות בעיר הנ"ל

הבית של להמן ריינאו בסולץ (Soulz en Haute-)
Denis Ingols מאת (Alsace)

פרטים על הבית ועץ משפחה של הירץ ריינאו שנולד
ב-1688

סקירת הספר "אליוואל" מאת אדם ימיי שאל איסוף

המלחמה כמה חודשים קודם. למרות היותו סוחר מוצלח מאד בעיירה הקידמית, אליוואל צפון (Aliwal North) הוא התאבד. הנסיבות לכך נחקרות בספר "Aliwal", ספר שמוגדר ע"י אדם ימיי כ"ספר הרפתקה היסטורי, ביוגרפיה שהפך לפיקציה על קרוב משפחה טראגי".

ספר זה הוא הוצאה עצמית ופורסם ע"י חבר JGSGB. הוא מתייחס לחלק ניכר מההיסטוריה המוקדמת של הקייפ המזרחי בדרא"פ. אין זה סיפור היסטורי יבש. הוא מתחיל עם מספר תיאורים שמזכירים את העבר בגרמניה ומספק תיאורים ססגוניים על אודות חיי היהודים בכפר גרמני, על האינטראקציות החברתיות והמסחריות, ועל המצב המשפחתי. המשכיה והדחייה של נדידה משם מוסברות בצורה משכנעת.

יהודי גרמניה בדרא"פ, לרוב תחת הנהגתה של משפחת מוזנטל, היו אחראים להרבה מהפיתוח המוקדם של ערים בקייפ וב-Orange Free State, ולפיתוח ההינטרלנד של דרא"פ במאה ה-19. הם הקימו חנויות סחר, רבות מהן מאוישות ע"י בני משפחה מהסה-קאסל. ספר זה מספק פירוט רב אודות מיזמים אלה, ולמרות ההשערות בבסיס התיאורים הרבה מהמידע מבוסס על עובדות.

הספר מעניין לאלה החוקרים יהדות גרמניה, ההיסטוריה הקולוניאלית המוקדמת של דרא"פ ולגינאלוגים המעוניינים בספר טוב. הוא מספר סיפור מעניין אך טראגי.

ספר בכריכה רכה, הוצאה עצמית, 2010. 377 עמודים

ISBN-10: 144618322X, ISBN-13: 978-1446183229

www.Amazon.com or www.amazon.co.uk

כריכה רכה או גרסה דיגיטלית, כולל קינדל

<http://www.lulu.com/product/paperback/aliwal/12558619>

גרסה אחת של סקירה זו הופיעה ב"שמות", ביטאון האיגוד הגינאלוגי היהודי באנגליה, ומובאת כאן בהסכמת העורך.

נדמה לי שסוגה ספרותית זו מיוחדת לגינאלוגים. היא ספרותית בחלקה, עובדתית בחלקה, בחלקה נובעת מניתוח אינטליגנטי של מסמכים רלוונטיים ואילנות יוחסין, ולבסוף מחקר הרקע ההיסטורי לשיבוץ המשפחה במסגרת מתאימה.

היינריך (מאוחר יותר הנרי) ברגמן (1830-1866 לערך) היה ילד יהודי בעיירה בווארית בשם דיטנהיים (Dittenheim). עתידו בגרמניה היה עלוב והיו שמועות אודות הצלחה כלכלית ממעט בני המשפחה והחברים שהיגרו לדרום אפריקה. יונס ברגטיל, סוחר שעבד תחילה עבור משפחת קיליאן בקייפ המזרחי בדרא"פ, ולאחר מכן עבור האחים מוזנטל מהסה קאסל, הציעו לו עבודה. הוא היה הראשון מבין קרובי המשפחה של המחבר להגיע לדרא"פ ואחד מתוך קבוצת היהודים הגרמניים הראשונה להתיישב שם. הוא הגיע בשנת 1849, אחרי שהוא יצא ממקום הולדתו בבאווריה שסועת